

Ehkäisevä päihdetyö Etelä- Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2020

Heli Heimala
Jaana Markkula

Etelä-Suomen aluehallintovirasto

Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat-vastuualue

Ehkäisevä päihdetyö Etelä-Suomen aluehallintoviraston
toimialueen kunnissa vuonna 2020

29.9.2020

painos

Heli Heimala ja Jaana Markkula

Aluehallintovirastojen julkaisuja xx/2020

ISSN-tunnus

ISBN-tunnus

Hämeenlinna

2020

KUVAILULEHTI

Aluehallintovirastojen julkaisuja xx/2020

Tekijät Ylitarkastaja Heli Heimala Etelä-Suomen aluehallintovirasto Kehittämispäällikkö Jaana Markkula Terveyden ja hyvinvoinnin laitos	Julkaisuaika 29.9.2020...
	Toimeksiantajat(t) Etelä-Suomen aluehallintovirasto
	Toimielimen asettamispäivä -
Julkaisun nimi Ehkäisevä päihdetyö Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2020	
Tiivistelmä Ehkäisevä päihdetyö on lakisäteistä toimintaa, jota ohjaa muun muassa perustuslaki, laki ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi, alkoholilaki, tupakkalaki, huumausainelaki, arpajaislaki, terveydenhuoltolaki, sosiaalihuoltolaki sekä päihdehuoltolaki. Valtion ja kuntien velvollisuutena on luoda työlle riittävät rakenteet. Ehkäisevää päihdetyötä te-kevät monet eri viranomaiset, järjestöt, yritykset sekä yhteisöt. Eri toimijoiden lisäksi ehkäisevä päihdetyö kuuluu myös jokaiselle kansalaiselle. THL ja aluehallintovirastot kartoittivat ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille lähetetyllä kyselyllä vuoden 2020 keväällä. Erityisen kiinnostuksen kohteena olivat ehkäisevän päihdetyön rakenteet, eli ovatko kunnat nimenneet lakisäateisen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimieliimen, toimiiko kunnassa ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä, koordinoiko ehkäisevää päihdetyötä nimetty yhdyshenkilö sekä miten ehkäisevä päihdetyö on sisällytetty osaksi kuntien toiminnan suunnittelua. Tässä raportissa esitetyt tulokset kuvaavat Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kuntien (n=62) rakenteita näiden neljän mittarin osalta maaliskokuussa 2020. Saatujen tulosten pohjalta sekä kansallisiin suosituksiin nojaten raportissa annetaan kunnille ehdotuksia ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen ja vahvistamiseen. Tämän raportin antamaa tietoa toivotaan käsiteltävän kunnissa. Erityisesti raportissa esitetyt suosituksia ja alueellisia tietoja on hyvä peilata kunnan päihdeoloihin sekä ehkäisevän päihdetyön rakenteiden nykytilaan ja laatia siltä pohjalta kehittämistoimia. Yhteenvedon ehkäisevän päihdetyön rakenteista Etelä-Suomessa: Kunnallinen ja/tai seudullinen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on nimetty 85 %:ssa (53 kuntaa) alueen kunnista. Lisäksi 5 %:ssa (3 kuntaa) kunnista ilmoitettiin, että kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimitettynä. Yhdyshenkilökattavuus on 90 prosenttia (56 kuntaa) alueen kunnista, kun lasketaan yhteen sekä virallisesti nimitetyt että ne kunnat, joissa yhdyshenkilö löytyy ilman nimitystä. Kuntien yhdyshenkilötilanne on parantunut vuodesta 2016, jolloin 69 % (43 kuntaa) kunnista ilmoitti yhdyshenkilön toimivan joko kunnallisena tai seudullisena. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimieliin on nimetty tai toimieliin on valtuuttanut ehkäisevän päihdetyön käytännön toteuttamisen jollekin monialaiselle kunnalliselle tai	

seudulliselle/alueelliselle työryhmälle 79 prosentissa (49 kuntaa) alueen kunnista.16 prosentissa (10 kuntaa) kunnista ei kyselyn vastausten mukaan toimi lainmukainen toimielin. Yksi toimialueen kuntien vastaajista ei tiennyt onko kunnassa nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä, joka kattoi kaikki ikäryhmät, löytyi 84 %:ssa kunnista (52 kuntaa). Lisäksi kuudessa prosentissa (neljä kuntaa) ilmoitettiin toimivan johonkin rajattuun teemaan tai ikäryhmään (yleensä lapsiin ja nuoriin) keskittynyt monialainen työryhmä.

Kuluvan valtuustokauden (2017-2021) aikana kunnista 97 % (60 kuntaa) ilmoittaa laatineensa tai päivittäneensä ehkäisevän päihdetyön sisältävän päihdesuunnitelman, yhdistetyn päihde- ja mielenterveyssuunnitelman, hyvinvointikertomuksen ja siihen liittyvän suunnitelman tai jonkin muun toimintasuunnitelman, joka kattaa kaikki ikäryhmät.

Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen viiden maakunnan alueella ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat kehittyneet myönteisesti ja parantuneet merkittävästi vuodesta 2016. Maakunnista vahvimmat arvioidut ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat tarkasteluajankohtana Etelä-Karjalan- ja Päijät-Hämeen maakunnissa. Yleisesti ottaen eniten kehitettävää vaikuttaa olevan Uudenmaan-, sekä Kanta-Hämeen kunnissa. Toimivilla ja kattavilla ehkäisevän päihdetyön rakenteilla mahdollistetaan kunnissa tehtävä laadukas ehkäisevä päihdetyö.

Asiasanat
ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevän päihdetyön suositukset

ISSN (painettu) -	ISBN (painettu) -	ISSN (verkkojulkaisu) xxxx-xxxx	ISBN (verkkojulkaisu) xxxx-xxxx
Kokonaissivumäärä 55	Kieli Suomi	Hinta -	
Julkaisija Etelä-Suomen aluehallintovirasto	Paino -		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	6
2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset.....	8
3. Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet	10
4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa	12
4.1 Etelä-Karjala	12
4.2 Kanta-Häme	15
4.3 Kymenlaakso	20
4.4 Päijät-Häme	23
4.5 Uusimaa	27
4.6 Pohdintaa ja johtopäätökset arvioinnista	33
5. Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön	34
6. Lopuksi.....	41
7. Lähteet.....	44
Liite 1.	49
Liite 2.	51
Liite 3.	52
Liite 4.	53
Liite 5.	54

1 Johdanto

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) on vuonna 2020 ollut lähes viisi vuotta voimassa. Lakiuudistukseen kohdistui suuria toiveita kuntien ehkäisevän päihdetyön uudistamisesta ja tehostamisesta sekä kuntien ja alueiden välisten erojen tasaantumisesta. Ennen lakia Suomessa kuntalaiset olivat eriarvoisessa asemassa, sillä kuntien välillä oli suuria eroja siinä missä laajuudessa ja miten ehkäisevää päihdetyötä toteutettiin. Laki antoi myös selkeän viestin siitä, että uudet tupakka- ja nikotiinituotteet sekä rahapelaaminen kuuluvat ehkäisevän päihdetyön piiriin alkoholipitoisten aineiden, huumausaineiden sekä päihtymiseen käytettävien lääkkeiden ja muiden aineiden lisäksi.

Päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien terveydellisten, sosiaalisten ja yhteiskunnallisten haittojen ehkäisy on ehkäisevän päihdetyön tavoite. Vuonna 2015 voimaantullut laki toi vahvasti ehkäisevään päihdetyöhön myös haitat muille kuin päihteiden käyttäjälle itselleen, eli haitat läheisille, yhteisöille ja yhteiskunnalle. Tässä suhteessa ehkäisevä päihdetyö eroaa muusta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä siinä, että tarkastelua tehdään haittojen näkökulmasta hyvin laajalaisesti. Haitat muille -näkökulma tuo esiin päihde- ja riippuvuusilmiön laajat vaikutukset ja korostaa entisestään ehkäisyn tarpeellisuutta. Koko maan tasolla alkoholin, tupakan ja huumeiden aiheuttamat kustannukset ovat vähintään noin 4,2 miljardia vuodessa, eikä kyseinen summa pidä sisällään vielä haitallisesta rahapelaamisesta aiheutuvia kustannuksia (Markkula ym. 2017a; ks. myös THL 2020; Jääskeläinen 2016; Vähänen 2015). Kaikkia päihteiden aiheuttamia haittoja ei myöskään ole mitattavissa euroissa. Esimerkiksi arviolta kaikkiaan 2 600 000 suomalaista on kokenut lähipiirissä tai julkisissa tiloissa eriasteisia haittoja muiden alkoholinkäytöstä (THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Alkoholi). Esimerkiksi kolmasosa kyselyyn vastanneista ilmoitti joutuneensa pelkäämään päihtyneitä julkisilla paikoilla, ja yhtä suurta osaa oli päihtyneiden meteli valvottanut. Naiset ja nuoret puolestaan kokivat eniten haittoja muiden alkoholinkäytöstä. (Tigerstedt ym. 2018.)

Kuntien ja alueiden tulisi perustaa työnsä tietoon päihteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käytöstä, rahapelaamisesta ja niistä aiheutuvista haitoista omalla alueellaan. Yhtä olennaista on valita käytetyt työmenetelmät ja ehkäisevän päihdetyön toimet olemassa olevaan tieteelliseen tietoon ja hyviin käytäntöihin nojaten. Näin voidaan varmistaa käytettävissä olevien resurssien mahdollisimman optimaalinen käyttö. Työn sitominen tiukasti osaksi kunnan talouden ja toiminnan suunnittelua edesauttaa riittävien resurssien suuntaamista työlle.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain toimeenpanon tueksi julkaistiin Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (STM 2015), jossa määritellään tavoitteet ja painopisteet yhdessä tehtävälle työlle. Kansalliset tavoitteet on annettu koskien eri aineita ja toimintoja, mutta myös koskien eri painopisteitä. Kyseiset tavoitteet on sovitettavissa myös kunta- ja aluetasolle.

Ehkäisevän päihdetyön tilaa on kartoitettu kyselyin aiemmin vuosina 2001, 2011, 2013 ja 2016 (Warpenius 2002; Strand 2011; Markkula ym. 2014;

Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018). Edellisessä vuonna 2016 tehdyssä selvityksessä havaittiin, että kunnista 44 prosenttia oli nimennyt lain mukaisen ehkäisevän päihdetyön toimielimen tai työryhmän, jolle toimielin oli valtuuttanut tehtävänsä. Kunnista 60 prosentissa toimi kunnallinen tai seudullinen työryhmä, jonka tehtäviin ehkäisevä päihdetyö kuului. Lisäksi kunnista 8 prosenttia ilmoitti, että niissä oli jokin työryhmä, joka toimi rajatun teeman tai ikäryhmän parissa. Ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva kunnallinen tai seudullinen yhdyshenkilö toimi 84 prosentissa kunnista. Osuus oli hieman pienempi kuin vuonna 2014 (89 %). Suurimmalla osalla (87 %) kunnista oli jokin suunnitelma, joka sisälsi ehkäisevän päihdetyön. Useimmiten tämä suunnitelma oli hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Vuonna 2016 tehtiin ensimmäistä kertaa kokonaisarvio kuntien rakenteista, jonka perusteella noin joka kolmannessa (35 %) kunnassa on vahvat rakenteet, eli niissä oli kunnossa kaikki tässä arvioissa tarkastellut ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet. Huomionarvoista on, että vastaavasti lähes yhtä suuressa osassa rakenteet olivat joko melko heikot (24 %) tai heikot (10 %). Yleisimmin rakenteet olivat vahvat Lounais-Suomessa ja harvimmin Länsi- ja Sisä-Suomessa. (Markkula & Warpenius 2017; Markkula ym. 2014.)

Etelä-Suomen alueella vuoden 2016 tehdyn selvityksen mukaan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö oli nimetty 43 kunnassa (69 %) alueen kunnista, joko kunnallisena ja/tai seudullisena. Lisäksi kahdeksasta kunnasta (13 %) ilmoitettiin, että kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä. Yhdyshenkilökattavuus oli 51 kuntaa alueen kunnista (82 %) kun lasketaan sekä virallisesti nimitetyt että ne kunnat, joissa yhdyshenkilö toimi ilman nimitystä.

Lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimetty tai toimielin oli valtuuttanut ehkäisevän päihdetyön käytännön toteuttamisen jollekin monialaiselle joko kunnalliselle tai seudulliselle työryhmälle 27 kunnassa (45 % alueen kunnista). 26 kunnasta (42 %) ei kyselyn vastausten mukaan toiminut lainmukaista toimielintä.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen, kaikki ikäryhmät kattava työryhmä löytyi 40 kunnasta (65 %). Ajan tasalla olevan, ehkäisevän päihdetyön sisältämän suunnitelman päihdesuunnitelman, yhdistetyn päihde- ja mielenterveysuunnitelman, hyvinvointikertomuksen, ja siihen liittyvän toimintasuunnitelman tai jonkin muun suunnitelman ilmoitti laatineensa tai päivittäneensä 45 kuntaa (84 %).

Tämän raportin luvussa 2 on avattu ehkäisevän päihdetyön rakenteita tukevat lait ja suositukset. Luku 3 puolestaan kuvaa miten käytännössä kunnille tehty kysely toteutettiin sekä tulokset analysoitiin ja raportointiin tässä raportissa. Lukuun 4 on koottu arvio maakunnittain eri kuntien rakenteiden tilanteesta, joka on kuvattu liikennevaloin. Luvussa 5 on avattu laadukkaan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus sekä ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman suositukset kunnille. Luvussa 6 hahmotellaan ehkäisevää päihdetyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuudessa sekä sote-uudistuksen jälkeen tarvittavaa yhteistyötä.

2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset

Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden eli työn järjestämistapojen ja johtamisen tarkastelu saattaa ihmetyttää monia. Syy miksi tarkastelua tehdään, on, että ehkäisevää päihdetyötä voi kyllä johtaa ja koordinoida kunnassa monin eri tavoin, mutta puutteellisella johtamisella ja koordinaatiolla työ ei voi olla vaikuttavaa, pitkäjänteistä ja suunnitelmallista. Rakenteiden korostaminen ei tarkoita sitä, ettei työn sisällöllä olisi väliä. Toimivilla rakenteilla työtä voidaan kuitenkin sujuvoittaa ja varmistaa eri toimijoiden työn yhteensovittaminen sekä työn jatkuvuus erilaisissa muutostilanteissa. Pelkkä rakenteiden olemassaolo ei luonnollisesti-kaan riitä, vaan huomiota on kiinnitettävä niiden laadukkaaseen toteutumiseen.

Aiemmissa tutkimuksissa ja suosituksissa on tunnistettu muutamia tekijöitä, joiden voidaan katsoa kuvaavan ehkäisevän päihdetyön järjestämistapaa ja perusrakenteita kunnassa:

- 1) lain mukainen nimetty toimielin, jonka tehtäviin ehkäisevä päihdetyö on määritelty
- 2) monialainen työryhmä, joka toteuttaa käytännössä ehkäisevää päihdetyötä
- 3) ehkäisevän päihdetyön koordinaatiosta käytännössä vastaava taho (esim. ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö tai koordinaattori)
- 4) ehkäisevän päihdetyön sisältävä ja sitä ohjaava strategia tai toimintasuunnitelma, kuten hyvinvointikertomus ja -suunnitelma tai erillinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma (ks. myös Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018; Markkula ym. 2014).

Kunnan tulee lain mukaan nimetä toimielin, jonka vastuulle laissa erikseen määritellyt ehkäisevän päihdetyön tehtävät kuuluvat (ks. liite 1). Toimielimiä ovat kuntalain (410/2015, 30§) mukaan esimerkiksi valtuusto, kunnanhallitus, lautakunta, valiokunta, toimikunta ja jaosto. Kunta voi itsenäisesti päättää minkä toimielimen tehtäväksi se antaa ehkäisevän päihdetyön. Käytännössä toimielin ei välttämättä hoida itse ehkäisevän päihdetyön tehtäviä, vaan johtaa, seuraa ja arvioi niiden toteutumista. Tällöin se on saattanut valtuuttaa laissa mainitut tehtävät ja niiden käytännön toimeenpanon jollekin kunnalliselle tai seudulliselle monialaiselle työryhmälle.

Monialaisia ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpanevia työryhmiä voivat olla esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä, mielenterveys- ja päihdetyöryhmä, päihdetyöryhmä, ehkäisevän päihdetyön ryhmä tai jokin vastaava. Välttämättä näillä ryhmillä ei ole ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen valtuutusta tehtävään. Tällöin niiden mahdollisuudet viedä ehkäisevän päihdetyön toimet osaksi toiminnan ja talouden suunnittelua tai viestiä päättäjille tekemästään työstä ja kunnan päihdeoloista voivat olla heikommat. Parhaimmillaan monialainen työryhmä edesauttaa ehkäisevässä päihdetyössä onnistumista tuoden eri toimijat sekä niiden taidot, asiantuntemuksen ja henkilökohtaiset ja ammatilliset verkostot yhteen saman päämäärän edistämiseksi (EMCDDA 2019). Monialaisen työryhmän avulla voidaan siis varmistaa, että

kunnassa sovitetaan lain mukaisesti yhteen eri hallinnonalojen sekä poliisin, alkoholihallinnon, tupakkavalvonnan ja järjestöjen ja seurakuntien ehkäisevää päihdetyötä koskevat toimet. Samalla varmistetaan toiminnan jatkuvuus, kun useampi toimija sitoutetaan työhön. Työryhmätyöskentelyn onnistumiselle olennaista on, että työlle on asetettu selvät, yhteisesti jaetut tavoitteet, joiden näkökulmasta keskeiset toimijat ovat edustettuna ja heidän roolinsa on selvä. Tärkeää on myös, että työtä johdetaan, kokoonnutaan säännöllisesti ja työskentelyn onnistumista seurataan ja arvioidaan yhdessä. (ks. myös EMCDDA 2019.)

Vastuuhenkilön nimittäminen kunnan keskushallintoon sekä koordinaatiosta käytännössä vastaavan tahon, kuten yhdyshenkilön tai koordinaattorin nimittäminen tukevat ehkäisevän päihdetyön koordinaatiota (Warpenius 2002). Vastuuhenkilö muun muassa varmistaa, että ehkäisevän päihdetyön asiat näkyvät osana poliittista päätöksentekoa ja toimielin tulee asetettua. Yhdyshenkilö tai koordinaattori puolestaan toimii aihealueen asiantuntijana tuntien aiheeseen liittyvät keskeiset lait, linjaukset ja kriteerit sekä menetelmät, työkalut ja aineistot. Lisäksi verkostotyön käynnistäminen ja koordinointi sekä yhdessä sovittujen toimien edistäminen kuuluvat yhdyshenkilön päätehtäviin. (STM 2015.) Se, että yhdyshenkilöllä on suhteessa kunnan kokoon riittävästi työaika varattuna ehkäisevään päihdetyöhön ja, että hänen tehtävänsä on määritelty ja suhteutettu käytettävissä olevaan työaikaan, edesauttavat tehtävässä onnistumista.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain (523/2015, 5§) mukaan ehkäisevä päihdetyö kuuluu osaksi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sitä koskevaa suunnittelua ja raportointia. Terveystieteiden lain (1326/2010, 12§) mukaan kuntalaisten terveyttä ja hyvinvointia sekä toteutettuja toimenpiteitä tulee seurata ja niistä tulee raportoida vuosittain valtuustolle. Lisäksi valtuustolle tulee laatia kerran valtuustokaudessa laajempi hyvinvointikertomus. Päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa tulisi arvioida ja ottaa huomioon tehtävien päätösten ja ratkaisujen vaikutukset myös päihdehaittoihin. Vastaavasti ehkäisevästä päihdetyöstä ja päihde-tilanteesta väestöryhmittäin raportoidaan valtuustolle vuosittain sekä nämä asiat sisällytetään laajaan hyvinvointikertomukseen. Tämä tarkoittaa, että kunnassa valitut keskeiset päihde-tilannetta kuvaavat mittarit ja tavoitteet, toimet ja varatut resurssit sekä vastuunjako kuvataan hyvinvointikertomuksessa (THL 2016a). Hyvinvointikertomusta voidaan täydentää erillisellä pidemmän tähtäimen päihde- tai yhdistetyllä mielenterveys- ja päihdesuunnitelmalla tai hyvinvointisuunnitelmalla, joka pitää sisällään myös ehkäisevän päihdetyön. Tällöin näistä erillisistä suunnitelmista on hyvä nostaa aina joitakin tavoitteita ja toimia osaksi hyvinvointikertomusta, ja varmistaa näin päihdeasioiden osalta eri suunnitelmien yhteensopivuus. Olennaista on myös, että suunnitelmissa hyödynnetään kansallista ohjelmatyötä sekä toimivaksi ja hyviksi todettuja keinoja niin kysynnän kuin saatavuudenkin sääntelyn puolelta (STM 2015).

Huomioitavaa on, että yksistään tässä raportissa arvioidut rakenteet eivät vielä takaa laadukasta ehkäisevää päihdetyötä. Raportissa kuvattujen ja arvioitujen perusrakenteiden lisäksi on varmistettava niiden laadukas toteutuminen. Lisäksi tarvitaan työhön sitoutuneita ja innostuneita toimijoita kunnan eri hallinnonaloilta, järjestöistä, seurakunnista sekä eri viranomaistoimijoiden joukosta, kuten alkoholilupahallinnosta, tupakkavalvonnasta ja poliisista, jotka kukin osana

toimenkuvaansa toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä sekä päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä.

3 Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet

THL ja aluehallintovirastot kartoittivat maaliskuu-toukokuussa Ehkäisevä päihdetyö kunnissa 2020 -kyselyllä ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa. Kaikkiin Suomen kuntien ehkäisevästä päihdetyöstä vastaaville yhdyshenkilöille tai koordinaattoreille lähetettiin linkki webropol-kyselyyn. Mikäli kunnassa ei ollut kyseessä olevaa toimijaa nimettynä, lähetettiin kysely kunnan kirjaamon kautta ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavalle toimijalle/kunnan johtoon. (Ks. lisää kyselystä THL:n verkkosivuilta: www.thl.fi/ehkaisevapaihdytyo > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely).

Kyselyllä selvitettiin muun muassa ehkäisevän päihdetyön:

- yhdyshenkilön olemassaoloa ja resursseja,
- johtamista ja yhteistyötä,
- suunnittelua ja seurantaa,
- sisältöjä ja painotuksia,
- järjestämistä koskevan lain ja toimintaohjelman toimeenpanoa sekä
- toimintaohjelman päivittämisestä näkemyksiä.

Aluehallintovirastot lähettivät toimialueensa kuntiin kaksi muistutusta kyselyyn vastaamisesta. Kyselyn sulkeutumisen jälkeen Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueen vastausprosentti oli 85 prosenttia (n=53), jonka myötä vielä vastamattomien kuntien johdolle lähetettiin sähköpostia / soitettiin muistutuksena kyselyyn vastaamisesta. Viimeisen, toukokuun 2020 puolivälissä lähetettyjen sähköposti-/soittomuistutusten jälkeen kaksi kuntaa ei vastannut lainkaan kyselyyn, eikä lähetettyihin lisäselvityspyyntöihin. Lopulta Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella vastaukset saatiin, kahta kuntaa lukuun ottamatta kaikista alueen (97%) kunnista. Kyselyaineiston analysoinnin jälkeen taulukkoon viedyt vastaukset lähetettiin vielä tarkastettavaksi kuntiin. Tarkistuskierron jälkeen 30 kuntaa päivitti vastaustaan, lähinnä täydentäen aiemmin ilmoittamia tietoja alueellisten/seudullisten rakenteiden osalta. Nämä korjaukset on viety raporttiin. Valtakunnalliset tulokset kyselyn osalta raportoidaan loppukesästä 2020 ilmestyvässä THL:n Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisussa.

Tässä raportissa kuvataan Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kuntien osalta ehkäisevän päihdetyön keskeisimpien rakenteiden tilanne, eli löytyykö kunnista:

- a) nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö,
- b1) nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä,
- b2) ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä,

- c) ajantasainen toimintasuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö sisältyy.

Kyselyn tuloksiin pohjautuvan arvioinnin tulokset on esitetty kunnittain liikennevalomallilla, jossa kukin vastannut kunta saa vihreän, keltaisen tai punaisen merkinnän sen mukaan löytyykö kunnasta kyseinen rakenne. Mikäli kunta ei ole osannut vastata kysymykseen, on se merkitty arvioinnissa harmaalla värillä. Mikäli kunta ei ole vastannut kyselyyn, näkyy kyseisen kunnan rivi taulukossa vaaleansinisellä värillä. Arvioinnin kriteerit on kuvattu rakenteittain (a–c) oheisessa taulukossa.

Taulukko 1. Arviointiasetelma

Vihreä:	a. Kunnassa on nimetty kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö b1. Kunnassa on nimetty vastaava toimielin TAI kunnassa tai seudulla toimii toimielimen valtuuttama monialainen työryhmä b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä c. Kunnassa on ajantasainen kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma, jossa ehkäisevä päihdetyö on huomioitu
Keltainen:	a. Kunnassa toimii kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö, muttei nimettynä b1. - b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä, joka kattaa vain osan ikäryhmistä c. Kunnassa on valmisteilla kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma tai se kattaa vain osan ikäryhmistä
Punainen:	a. Kunnassa ei ole nimetty, eikä toimi kunnallista / seudullista yhdyshenkilöä b1. Kunnassa ei ole nimetty vastaavaa toimielintä b2. Kunnassa tai seudulla ei toimi toimeenpanevaa monialaista työryhmää c. Kunnassa ei ole kunnallista tai seudullista toimintasuunnitelmaa
Harmaa:	a. – b1. Ei osaa sanoa b2. Ei osaa sanoa c. Ei osaa sanoa
Sininen:	a. – b1. Ei vastausta b2. Ei vastausta c. Ei vastausta

4 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa

4.1 Etelä-Karjala

Etelä-Karjalan maakunnassa on yhdeksän kuntaa; Lappeenranta, Lemi, Luumäki, Imatra, Parikkala, Rautjärvi, Ruokolahti, Savitaipale ja Taipalsaari, joissa on kaikkiaan noin 129 000 asukasta. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden keskus (Ek-sote) on kuntayhtymä, johon kuuluvat kaikki edellä mainitut kunnat.

Alueen väestö vähenee voimakkaasti ja on keskimääräistä heikommin koulutettua. Yhden vanhemman perheitä on paljon ja pienituloisuus on yleistä. Syrjäytymisriskissä olevia nuoria on melko paljon ja ulkomaalaistaustaisia ja vieraskielisiä on keskimääräistä enemmän. Nuorisotyöttömyys on useassa kunnassa yli 20 prosenttia. (Koko maassa 12 prosenttia). Lasten ja nuorten hyvinvointi sekä elintavat näyttävät kokonaisuutena muuta maata paremmilta mutta huumekekoilut ovat myös Etelä-Karjalan kuntien nuorilla yleisiä. Lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. luokan oppilailla huumekekoilut ovat maan suurimpien joukossa. Ikääntyneillä alkoholin liikakäyttö on yleistä ja alkoholikuolleisuus suurta. Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaiden humalahalui-nen juominen sekä päivittäinen tupakkatuotteiden (savuke tai nuuska) tai sähkösavukkeiden käyttö olivat maan pienimpien joukossa. Vastaavasti 20-64 -vuotiaiden ikäryhmässä päivittäinen tupakointi (17%) oli maan toiseksi yleisintä. Alkoholin liikakäyttö (AUDIT-C) ja vapaa-ajan liikunnan harrastamattomuus olivat myös keskimääräistä yleisempää (THL, Sote-arviointi 2019a.)

Taulukko 1. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Etelä-Karjalan maakunnassa maaliskuu–toukokuussa 2020.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta
Imatra	Kyllä <i>Kunnallinen (Hyvinvointi- ja koulutuspalvelut sekä konsernihallinto), sekä alueellinen</i>	Kyllä <i>Terveystieteiden Vuoksi -työryhmä</i>	Kyllä <i>Kunnan Terveystieteiden Vuoksi -työryhmä sekä Etelä-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen maakunnallinen</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihdesuunnitelma, sekä kunnan että alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>

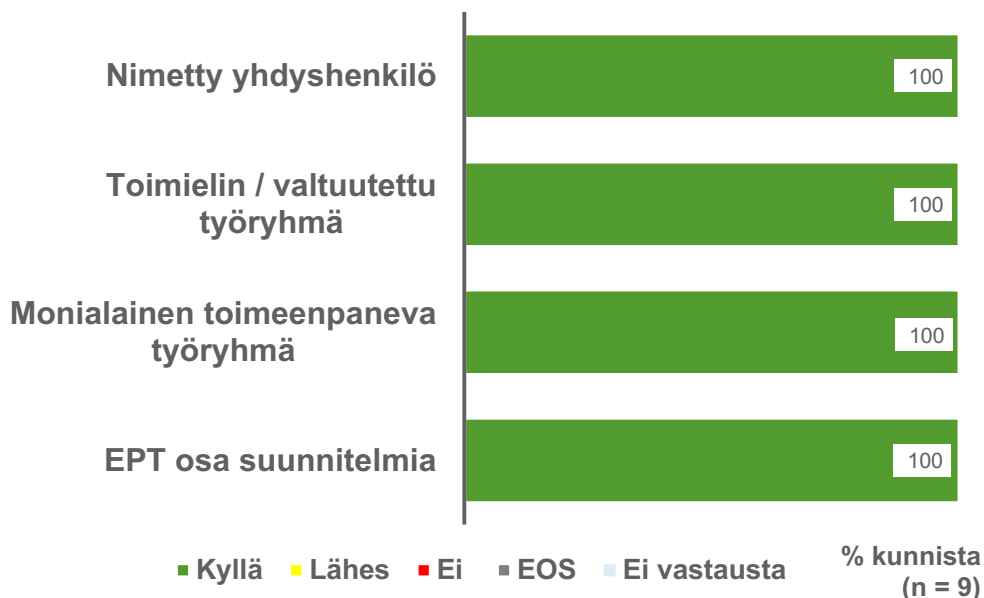
			työryhmä sekä ehkäisevän päihdetyön työryhmä	
Lappeenranta	Kyllä <i>Kunnallinen (Konsernihallinto ja nuorisotoimi), sekä alueellinen</i>	Kyllä <i>Lasten ja nuorten lautakunta</i>	Kyllä <i>Kunnan kysyntätyöryhmä ja alueellinen tarjontatyöryhmä sekä Etelä-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen maakunnallinen työryhmä</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihdesuunnitelma, sekä yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Lisäksi sekä kunnan oma että alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä turvallisuus-suunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, kuntastrategia, opsit</i>
Savitaipale	Kyllä <i>Kunnallinen (keskushallinto) sekä alueellinen</i>	Kyllä <i>Kunnan johtoryhmä, maakunnallinen ehkäisevän päihdetyön toimielin</i>	Kyllä <i>Kunnan johtoryhmä sekä lasten ja nuorten työryhmä sekä alueellinen Eksoten työryhmä</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Sekä kunnan oma että alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Rautjärvi	Kyllä <i>Kunnallinen (hyvinvointipalveluiden hallinto) sekä alueellinen</i>	Kyllä <i>Hyvinvointilautakunta</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointitiimi sekä alueellinen nuorten monialainen yhteistyöryhmä</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Luumäki	Kyllä <i>Alueellinen, Lisäksi kunnassa toimii yhdyshenkilö mutta ei virallisesti nimettynä (Opetustoimi)</i>	Kyllä <i>Kunnan johtoryhmä</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointiryhmä sekä alueellinen Eksoten Hyte-ryhmä (ml. ehkäisevä päihdetyö Etelä-Karjalassa)</i>	Kyllä <i>Kunnan oma sekä alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Parikkala	Kyllä <i>Kunnallinen</i>	Kyllä <i>Kunnanhallitus</i>	Kyllä <i>Pakka-kysyntätyöstä vastaava</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihdesuunnitelma,</i>

	<i>(Kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimi) sekä alueellinen</i>		<i>toimielin. Maakunnallinen EPT/EKSOTE ja kunnat (Parikkalan, Rautjärven ja Ruokolahden yhteinen lasten ja nuorten moniammatillinen työryhmä)</i>	<i>yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä kunnan oma että alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Taipalsaari	<i>Kyllä Kunnallinen (Sivistyspalvelut) sekä alueellinen</i>	<i>Kyllä Hyvinvointiryhmä</i>	<i>Kyllä Kunnan hyvinvointiryhmä sekä ehkäisevän päihdetyön ryhmä (Eksote)</i>	<i>Kyllä Alueellinen päihdesuunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Lemi	<i>Kyllä Kunnallinen (Sivistystoimi) sekä alueellinen</i>	<i>Kyllä Sivistyslautakunta</i>	<i>Kyllä Hyvinvointityöryhmä (laajennettu johtoryhmä)</i>	<i>Kyllä Kunnan päihdesuunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Ruokolahti	<i>Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimi) sekä alueellinen</i>	<i>Kyllä Hyvinvointipalvelujen lautakunta</i>	<i>Kyllä Eksoten toimialueen maakunnallinen hyvinvointityöryhmä</i>	<i>Kyllä Alueellinen yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä maakunnallinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2019-2022. Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Yhteensä	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl

Etelä-Karjalassa Eksote vastaa maakunnan alueellisesta ehkäisevän päihdetyön koordinaatiosta ja sen lisäksi jokaisessa kunnassa on nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö. Näin ollen Etelä-Karjalan yhdyshenkilötilanne on hyvä. Ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin toimii lain edellyttämällä tavalla jokaisessa maakunnan kunnassa. Monialainen ehkäisevää päihdetyötä

toimeenpaneva työryhmä löytyy niin ikään kaikista Etelä-Karjalan kunnista. Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma on laadittu joko kunnan omana ja/ tai alueellisenä suunnitelmana osana päihde-, mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaa ja/tai hyvinvointikertomusta ja – suunnitelmaa.

Kuvio 1. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Etelä-Karjalan maakunnan kunnissa (n=9).

4.2 Kanta-Häme

Kanta-Hämeen maakunta muodostuu yhdestätoista kunnasta (Forssa, Hattula, Hausjärvi, Humppila, Hämeenlinna, Janakkala, Jokioinen, Loppi, Riihimäki, Tammele, Ypäjä) ja kolmesta seutukunnasta (Hämeenlinnan seutu, Riihimäen seutu sekä Forssan seutu). Alueen väkiluku oli vuoden 2018 lopussa 171 364.

8. ja 9. luokan oppilaiden tupakointi on koko maata yleisempää. Tästä ikäluokasta maan neljänneksi suurin osuus juo itsensä tosi humalaan vähintään kerran kuukaudessa. Yläkoululaiset kokevat kiusaamista maan eniten. Työikäiset tupakoivat muun maan tapaan, eikä alkoholia liikaa käyttävien osuus erotu muusta maasta, mutta alkoholia liikaa käyttäviä 65 -vuotta täyttäneitä on hieman koko maata vähemmän. Huumeidenkäyttäjien terveysneuvontapisteissä asioitiin muuta maata vähemmän, vaikka poliisin tietoon tulleita huumeidenkäyttökäyttö- rikoksia oli maan eniten. Lisäksi todettuja rattijuopumuksia oli selvästi koko maata enemmän (THL, Sote-arviointi 2019b.)

Taulukko 2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Kanta-Hämeen maakunnassa maalīs–toukokuussa 2020.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta
Tammela	Kyllä Kunnallinen (sivistystoimi)	Kyllä Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto	Kyllä Seudullinen Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto, Pakka - tarjontatyöryhmä	Kyllä Seudullinen päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Sekä seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.
Jokioinen	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta-nuorisotoimi)	Kyllä Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto	Kyllä Seudullinen Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto, Pakka - tarjontatyöryhmä	Kyllä Seudullinen päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Sekä seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.
Ypäjä	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-liikunta-, nuorisotoimi)	Kyllä YPÄJÄ-Seudullinen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto	Kyllä Seudullinen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto	Kyllä Seudullinen päihdesuunnitelma

Janakkala	Kyllä <i>Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimi) sekä seudullinen</i>	Kyllä <i>Sosiaali- ja terveyspalveluiden lautakunta</i>	Kyllä <i>Seudullinen ehkäisevän päihdetyön verkosto</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma, lasten ja nuorten ennaltaehkäisevien terveyspalveluiden toimintaohjelma 2018 sekä kunnan ja seudun nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmisteilla edistävän mielenterveyshyönteystyön ja ehkäisevän päihdetyön seudullinen suunnitelma ml. itsemurhien ehkäisytyö</i>
Hausjärvi	Kyllä <i>Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)</i>	Kyllä <i>Perusturvalautakunta</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointitoimikunta sekä Riihimäen seudun nuorten yhteistyöryhmä</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Hämeenlinna	Kyllä <i>Seudullinen</i>	Kyllä <i>Sosiaali- ja terveyslautakunta</i>	Kyllä <i>Seudullinen monialainen ehkäisevän päihdetyön työryhmä</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä lasten, nuorten ja ikääntyvien hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmisteilla seudullinen ehkäisevän päihdetyön ja edistävän mielenterveyshyönteystyön suunnitelma, kaupungin mielenterveyssuunnitelma ja itsemurhien ehkäisy-suunnitelma ja maakunnallinen perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytoimintaohjelma</i>

Humppila	Kyllä <i>Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimi)</i>	Kyllä <i>Kunnanhallitus</i>	Kyllä <i>Kunnan nuorten ohjaus- ja palveluverkosto sekä Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto</i>	Kyllä <i>Seudullinen päihdesuunnitelma, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma</i>
Hattula	Kyllä <i>Kunnallinen (Sivistystoimi) sekä seudullinen</i>	Ei	Kyllä <i>Kunnan Hattula-verkko (lapset, nuoret, perheet) sekä seudullinen monialainen ehkäisevän päihdetyön työryhmä</i>	Kyllä <i>Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmisteilla seudullinen ehkäisevän päihdetyön toimintasuunnitelma, maakunnallinen perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyn toimintaohjelma</i>
Loppi	Kyllä <i>Seudullinen</i>	EOS	Lähes <i>Kunnan EHKÄPÄ (Nuoret) sekä seudullinen nuortentalo Nuppi</i>	Kyllä <i>Seudullinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Forssa	Lähes <i>Kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä (Opetustoimi)</i>	Ei	Kyllä <i>Forssan seudun ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkosto</i>	Kyllä <i>Seudullinen päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Riihimäki	Kyllä <i>Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)</i>	Kyllä <i>Sosiaali- ja terveyslautakunta</i>	Ei	Kyllä <i>Kunnan yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma</i>
Yhteensä	Kyllä: 10 kpl Lähes: 1 kpl Ei: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 8 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 2 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 1 kpl Ei: 1 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 11 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl

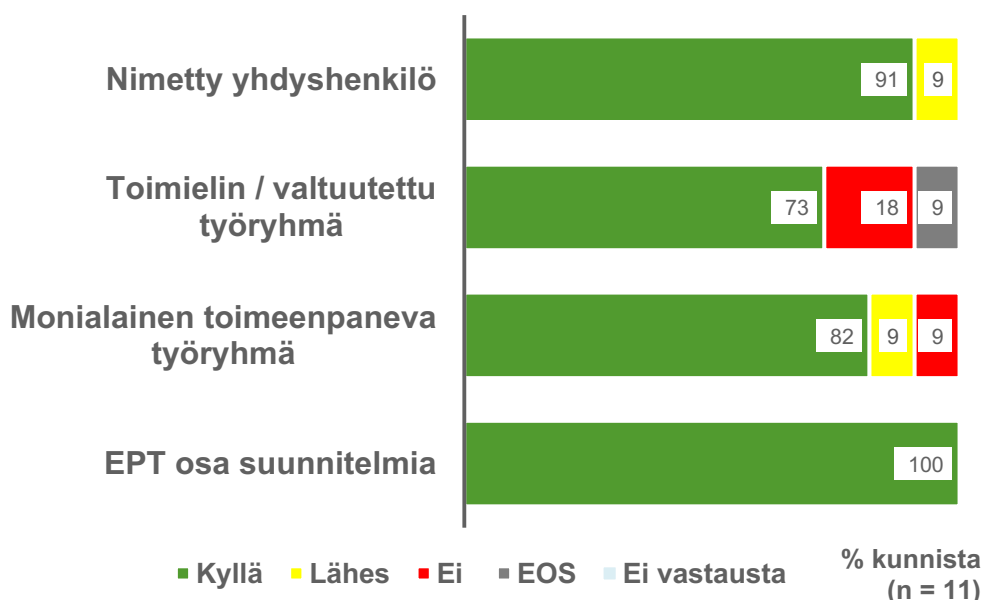
Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on virallisesti nimetty Kanta-Hämeen maakunnan kymmeneen kuntaan (91%). Lisäksi yhdessä kunnassa toimii ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, jota ei ole virallisesti nimetty (9%).

Yli puolessa (73%, 8 kuntaa) Kanta-Hämeen kunnista toimii ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä, joka huolehtii ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta kunnassa. Ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä puuttuu tai siitä ei ole vastaajalla ollut vastaushetkellä tietoa kolmessa (27%) Kanta-Hämeen kunnista.

Monialainen ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva, kaikki ikäryhmät huomioiva työryhmä on järjestetty Kanta-Hämeen yhdeksään kuntaan (82%). Yhdessä kunnassa työryhmän työskentely painottuu lasten ja nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Lisäksi yhdessä alueen kunnassa ei toimi monialaista työryhmää. Valtaosa Kanta-Hämeen kunnissa toimivista työryhmistä oli kartoitushetkellä seudullisesti toimivia.

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdetyön suunnitelma, hyvinvointisuunnitelma tai jokin muu edellä mainituista suunnitelmista osana hyvinvointikertomusta on päivitetty Kanta-Hämeen kaikissa kunnissa. Suunnitelmat ovat joko kunnan omia tai seudullisia. Lisäksi kolmessa kunnassa oli valmisteilla seudullinen ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma.

Kuvio 2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Kanta-Hämeen maakunnan kunnissa (n=11).

4.3 Kymenlaakso

Kymenlaakso on seitsemän kunnan ja 167 000 asukkaan maakunta. Sosiaali- ja terveystalvveluiden järjestämistävastuu siirtyi v. 2019 alusta Kymsotelle. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen mukaan lukien ehkäisevän päihdetyön rakenteita ja toimintatapoja kehitetään osana kuntien ja Kymsoten välistä yhteistyötä.

Alueen palvelujen tarve on monella mittarilla arvioituna suurta ja monialaisen hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen, varhaisen tuen ja ennaltaehkäisevien palveluiden suuri tarve kytkeytyy tähän. Alueen väestö vähenee voimakkaasti ja se on keskimääräistä heikommin koulutettua. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria aikuisia on paljon ja syrjäytymisriskissä olevien nuorten osuus on suuri. Yhden vanhemman perheitä on suhteellisesti maan eniten ja pienituloisuus on yleistä. Alueen työttömyys on moninaista ja siinä korostuvat korkean työttömyysasteen lisäksi rakenne- ja nuorisotyöttömyys. Vieraskielisen väestön osuus on maan suurimpien joukossa. Väestön pahoinvointi on yleistä ja epäterveitä elintapoja on kasautunut kaikkiin ikäryhmiin. Sairastavuus on keskimääräistä suurempaa ja muun muassa mielenterveysongelmat ovat yleisiä. Vanhempien arvioimana 4. ja 5. luokan oppilaiden tavallisuudesta poikkeava epäsosiaalinen käytös oli maan toiseksi yleisintä. Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista koulu- kiusattuna vähintään kerran viikossa olleiden sekä kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta kokeneiden osuudet olivat maan toiseksi suurimpia. Yläkouluikäisten nuorten humalahakuinen juominen sekä päivittäinen tupakkatuotteiden (savuke tai nuuska) tai sähkösavukkeiden käyttö on yleisempää kuin maassa keskimäärin. Laittomia huumeita kokeilleiden osuus ikäluokassa (9.8.%) oli maan toiseksi suurin. Myös 20-64 -vuotiaiden tupakointi on Kymenlaaksossa keskimääräistä yleisempää ja alueen ikääntyneessä, 65 vuotta täyttäneessä väestössä alkoholia liikaa käyttävien (AUDIT-C) osuus oli maan neljänneksi suurin. (THL, Sote-arviointi 2019a.)

Taulukko 3. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Kymenlaakson maakunnassa maalís-toukokuussa 2020.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta
litti	Kyllä <i>Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta- ja</i>	Kyllä <i>Kulttuuri- ja vapaa- aikautakunta</i>	Kyllä <i>Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä Päijät-Hämeen</i>	Kyllä <i>Seudullinen päihdesuunnitelma sekä yhdistetty mielenterveys- ja</i>

	<i>nuorisotoimi) sekä seudullinen</i>		<i>ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordinaatioryhmä</i>	<i>päihdesuunnitelma</i>
Pyhtää	<i>Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimi)</i>	<i>Kyllä Hyvinvointilautakunta</i>	<i>Kyllä Kunnan terveydenedistämistyöryhmä</i>	<i>Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Seudullinen päihdesuunnitelma ja yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma</i>
Miehikkälä	<i>Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimi)</i>	<i>Kyllä Hyvinvointi- ja sivistyslautakunta</i>	<i>Lähes Kunnan LAPE-työryhmä sekä maakunnallinen LAPE-työryhmä</i>	<i>Kyllä Kunnallinen ja seudullinen päihde-, ja yhdistetty päihde- ja mielenterveys-suunnitelma. Sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma.</i>
Virolahti	<i>Kyllä Kunnallinen (Vapaa-aikatoimi)</i>	<i>Kyllä Hyvinvointi- ja sivistyslautakunta</i>	<i>Lähes Kunnan LAPE-työryhmä sekä maakunnallinen LAPE-työryhmä</i>	<i>Kyllä Kunnallinen ja seudullinen päihde-, ja yhdistetty päihde- ja mielenterveys-suunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma.</i>
Hamina	<i>Kyllä Kunnallinen (Hyvinvoinnin edistäminen)</i>	<i>Kyllä Hyvinvointivalio-kunta</i>	<i>Kyllä Kunnan nuoret ja päihteet sekä alueellinen Kymsoten päihde- ja mielenterveystyöryhmä</i>	<i>Kyllä Alueellinen yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmis-teilla kunnallinen ja alueellinen hyvinvointikertomus.</i>
Kouvola	<i>Kyllä Kunnallinen (Hyvinvointi ja terveys)</i>	<i>Kyllä Kaupunginhallituksen tulevaisuusjaosto</i>	<i>Kyllä Kunnan ehkäisevän päihdetyön työryhmä.</i>	<i>Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä Hyvinvoinnin kasvu -ohjelma.</i>

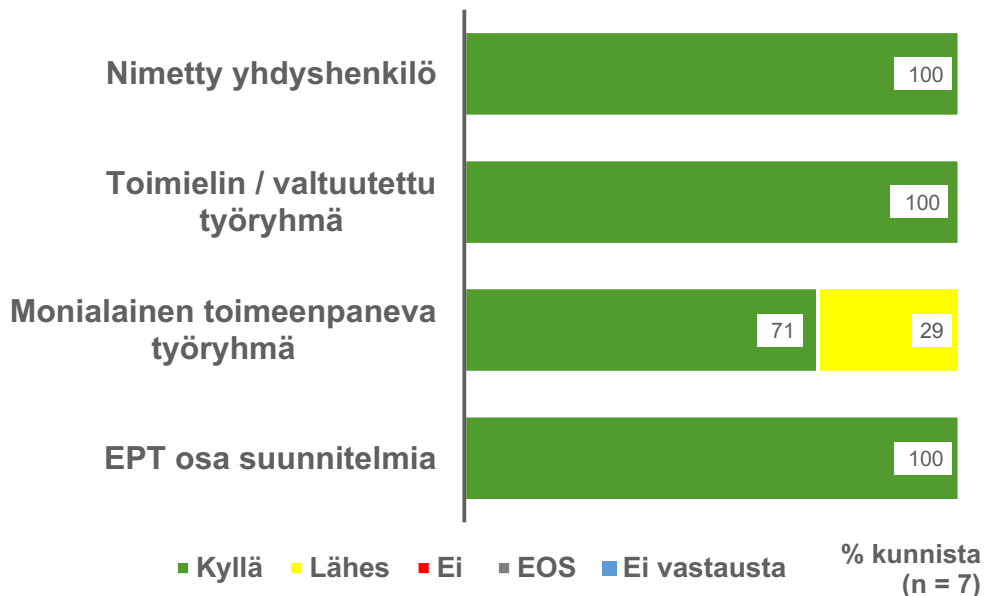
	<i>Lisäksi valmis- teilla maakunnalli- nen hyvinvointikerto- mus.</i>			
Kotka	<i>Kyllä Kunnallinen (Hyvinvointi ja terveys)</i>	<i>Kyllä Hyvinvointilautakunta</i>	<i>Kyllä Kunnan EPT -työryhmä</i>	<i>Kyllä Seudullinen yhdis- tetty mielenter- veys- ja päihdesuunni- telma, lasten ja nuorten hyvinvoin- tisuunnitelma sekä kunnan hy- vinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmis- teilla ehkäisevän päihdetyön malli.</i>
Yhteensä	Kyllä: 7 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 7 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 5 kpl Lähes: 2 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 7 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl

Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on nimetty kaikkiin alueen kuntiin. Ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin toimii lain edellyttämällä tavalla jokaisessa maakunnan kunnassa.

Monialainen ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva, kaikki ikäryhmät huomioiva työryhmä löytyy viidestä (71%) kunnasta. Näiden lisäksi kaksi kuntaa (29%) ilmoitti vastauksissaan työryhmätyöskentelyn painottuvan lapsiin, nuoriin sekä perheisiin.

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelma on päivitetty osana Päihde- ja/tai yhdistettyä mielenterveys- ja päihdetyön suunnitelmaa ja/tai hyvinvointikertomusta ja –suunnitelmaa joko kunnan omana ja/ tai alueellisena tai seudullisena suunnitelmana kaikissa Kymenlaakson maakunnan seitsemässä kunnassa.

Kuvio 3. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Kymenlaakson maakunnan kunnissa (n=7).

4.4 Päijät-Häme

Päijät-Hämeen maakunta muodostuu yhdeksästä kunnasta (Kärkölä, Padasjoki, Heinola, Hartola, Lahti, Hollola, Asikkala, Orimattila ja Sysmä). Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (jäljempänä hyvinvointiyhtymä) on jäsenkuntiansa omistama integroitu sosiaali- ja terveystyöryhmä sekä tuottaja. Päijät-Hämeen maakuntaan kuuluvien kuntien lisäksi yhtymän omistajakuntiin kuuluvat Iitti, joka kuuluu Kymenlaakson maakuntaan, sekä Pukila ja Myrskylä, jotka kuuluvat Uudenmaan maakuntaan. Omistajakuntia on yhteensä 12 ja asukkaita tällä alueella on yhteensä noin 212 000 (PHHyky 2019.)

Päijät-Hämeessä yläasteikäisten nuorten humalahakuinen juominen ja päivittäinen tupakkatuotteiden (savuke tai nuuska) tai sähkösavukkeiden käyttö olivat lähes maan keskiarvon mukaisia. Laittomia huumeita kokeilleiden osuus oli kaikilla kouluasteen tasoilla (yläkoulu, lukio, ammatillinen oppilaitos) maan kolmanneksi suurinta. Päivittäin tupakoivia 20-64 -vuotiaita oli 17% (koko maassa 14%). Alkoholin liikakäyttö (AUDIT-C) oli 20-64 -vuotiailla miehillä maan suurinta. Vanhempien arvioimana 4. ja 5. luokan oppilaiden tavallisuudesta poikkeava epäsosiaalinen käytös oli keskimääräistä enemmän. Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilailla kokemukset kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta olivat yleisiä. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria on paljon ja yhden vanhemman perheiden sekä toimeentulotukea saavien osuudet ovat maan suurimpien joukossa. Lasten ja nuorten moninaiset hyvinvoinnin haasteet osoittavat monialaisen varhaisen tuen toimille tarpeen sekä panostuksen ennaltaehkäiseviin palveluihin. (THL, Sote-arviointi 2019a.)

Taulukko 4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Päijät-Hämeen maakunnassa maaliskuu–toukokuussa 2020.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta
Kärkölä	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta ja nuorisotoimi) sekä seudullinen	Kyllä Hyvinvointityöryhmä	Kyllä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatio-ryhmä. Lisäksi kuntaan ollaan perustamassa kuntakohtaista moniammatillista ryhmää.	Kyllä Kunnan oma erillinen suunnitelma, joka on johdettu seudullisesta suunnitelmasta Arki terveeksi -mieli hyväksi, Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön toimintasuunnitelma 2018-2021
Padasjoki	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimi) sekä seudullinen	Kyllä Ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön toimielin	Kyllä Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatio-ryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä seudullinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
Heinola	Kyllä Kunnallinen (Hyvinvointitoimiala/ Liikunta) sekä seudullinen	Kyllä Hyvinvointilautakunta	Kyllä Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatio-ryhmä	Kyllä Sekä kunnan oma että seudullinen yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan laaja hyvinvointikertomus

Hartola	Kyllä Kunnallinen (sivistystoimi) sekä seudullinen	Kyllä Ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatioryhmä	Kyllä Kunnan päihde- ja turvallisuussuunnitelma sekä seudullinen yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Lahti	Kyllä Kunnallinen (Keskushallinto) sekä seudullinen	Kyllä Osallisuuden ja hyvinvoinnin jaosto	Kyllä Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) Kunnan Hyte-ryhmä, sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatioryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Seudullinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. (Lisäksi valmisteilla ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma)
Hollola	Kyllä Kunnallinen (Keskushallinto) sekä seudullinen	Kyllä Kunnan hyvinvointityön ohjausryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointityön ohjausryhmä sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatioryhmä	Kyllä Seudullinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan oma laaja hyvinvointikertomus 2017-2020.
Asikkala	Kyllä Kunnallinen (Hyvinvointipalvelut) sekä seudullinen	Kyllä Hyvinvointilautakunta	Kyllä Kunnan PETE-Asikkala sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatioryhmä	Kyllä Seudullinen yhdistetty mielenterveys ja -päihdesuunnitelma, sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Orimattila	Kyllä Kunnallinen (Keskushallinto) sekä seudullinen	Kyllä Hyte -ohjausryhmä	Kyllä Orimattilan PETE-ryhmä sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordi-naatioryhmä	Kyllä Vuosittaiset hyvinvointisuunnitelma ja -kertomus sekä laaja hyvinvointikertomus 2018-2021, Orimattilan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021

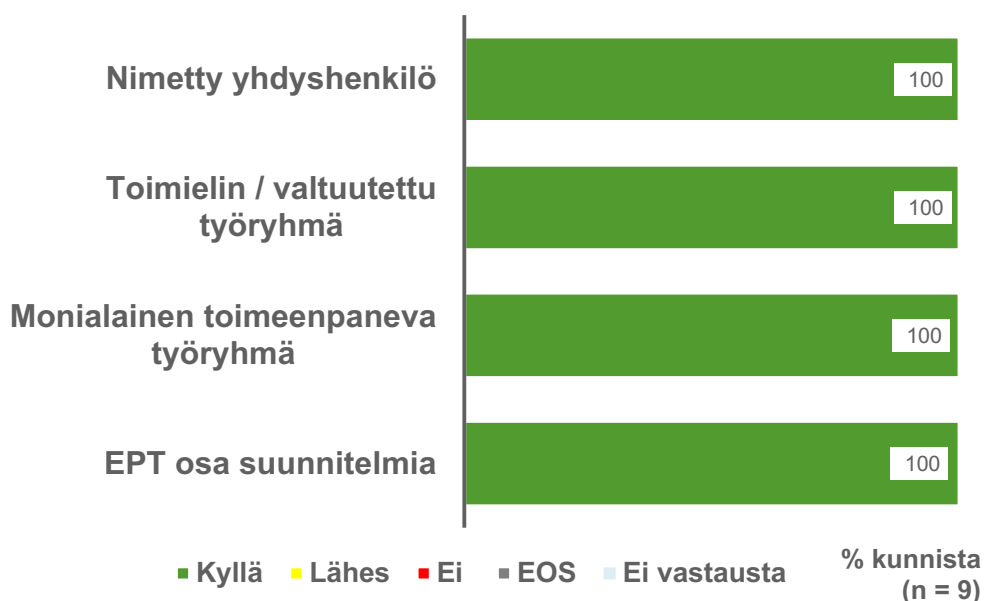
Sysmä	Kyllä <i>Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi) sekä seudullinen</i>	Kyllä <i>Kunnanhallituksen sosiaali- ja terveysjaosto</i>	Kyllä <i>Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordinaatio-ryhmä</i>	Kyllä <i>Alueellinen päihde-, yhdistetty päihde- ja mielenterveysuunnitelma. Sekä kunnan että seudullinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Sekä ehkäisevän työn suunnitelma, ikääntyvien- sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat</i>
Yhteensä	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 9 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl

Ehkäisevän työn seutukoordinaatio tuotetaan Sosiaalialan osaamiskeskus Verosta Päijät-Hämeen maakunnan kuntiin, ml. hyvinvointiyhtymän muut jäsenkunnat. Seutukoordinaatiolla vastataan työn seudullisesta koordinaatiosta, asiantuntijatuesta kunnille ja hyvinvointiyhtymälle. (PHhyky 2019)

Päijät-Hämeessä ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on nimetty kaikkiin toimialueen kuntiin, sekä kunnan omana että seudullisena. Ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä toimii lain edellyttämällä tavalla jokaisessa alueen kunnassa.

Ehkäisevän päihdetyön sisältävä päihde- ja/tai yhdistetty mielenterveys- ja päihdetyön suunnitelma ja/tai hyvinvointikertomus ja -suunnitelma on päivitetty joko kunnan omana ja/ tai seudullisena suunnitelmana kaikissa alueen kunnissa. Lisäksi yhdessä kunnassa oli valmisteilla ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma.

Kuvio 4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Päijät-Hämeen maakunnan kunnissa (n=9)

4.5 Uusimaa

Uudenmaan maakunta muodostuu 26 kunnasta (Askola, Espoo, Hanko, Helsinki, Hyvinkää, Inkoo, Järvenpää, Karkkila, Kauniainen, Kerava, Kirkkonummi, Lapinjärvi, Lohja, Loviisa, Myrskylä, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen, Porvoo, Pukkila, Raasepori, Sipoo, Siuntio, Tuusula, Vantaa ja Vihti), joissa asuu noin 1,7 miljoonaa asukasta.

Väestön kasvu on muuta maata voimakkaampaa ja painottuu kolmeen suurimpaan kaupunkiin. Ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten osuus on maan suurin ja asunnottomuutta on maan eniten. Koulutus ja toimeentulotaso on alueella keskimäärin maan paras, mutta samanaikaisesti koulutuksen ulkopuolelle jääneitä nuoria on maan eniten. Myös työllisten määrä on maan suurin, mutta pitkäaikaistyöttömiä on työttömistä keskimääräistä enemmän. Väestön hyvinvointi ja terveys sekä elintavat vaikuttavat kokonaisuutena maan parhaimmilta, mutta nuorilla pahoinvointi on keskimääräistä yleisempää, huumekekoiluja on kaikilla kouluasteilla maan eniten ja alkoholin liikakäyttö on ikääntyneillä maan suurinta. Yläkouluikäisten päivittäinen tupakkatuotteiden (savuke tai nuuska) tai sähkösavukkeiden käyttö oli maan pienintä. Sen sijaan laittomia huumeita kokeilneiden osuus oli kaikilla kouluasteilla (yläkoulu, lukio, ammatillinen oppilaitos) maan suurin. Lasten ja nuorten ennaltaehkäisevien terveydenhuollon palvelujen saataavuudessa ja henkilöstöresursseissa on alueen sisäistä vaihtelua, mutta kaikilla kouluasteilla maan suurimpien joukkoon kuuluva osa oppilaista kertoi ongelmista kouluterveydenhoitajan vastaanotolle pääsyssä (THL, Sote-arviointi 2019a.)

Taulukko 5. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Uudenmaan maakunnassa maaliskuu–toukokuussa 2020.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta
Hanko	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä Kunnan ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan oma yhdistetty päihde- ja mielenterveysuunnitelma
Askola	Kyllä Kunnallinen (Sivistystoimi)	Kyllä Ennaltaehkäisevän työn työryhmä	Kyllä Kunnan EPT-työryhmä (monialainen tiimi)	Kyllä Kunnan päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Lohja	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimi)	Kyllä Ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä Kunnan ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla nuorten EPT-suunnitelma
Espoo	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Sosiaali- ja terveyslautakunta	Kyllä Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen asiantuntijaryhmä ja PKS-Pakkatarjonta-työryhmä	Kyllä Kunnan yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma ja lasten ja nuorten, työikäisten sekä ikäihmisten Hyte-suunnitelma. Sekä seudullinen päihdesuunnitelma.
Myrskylä	Kyllä Kunnallinen (Vapaa-aikatoimi) sekä seudullinen	Kyllä Kunnan johtoryhmä	Kyllä Kunnan PETE-verkosto (kunnan monialainen työryhmä) sekä seudullinen Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön verkosto	Kyllä Seudullinen päihdesuunnitelma ja yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan lasten ja nuorten hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Hyvinkää	Kyllä Hyvinkään kaupungin (Sivistystoimi, Kulttuuri- ja	Kyllä Kaupunginvaltuusto sekä kulttuuri- ja	Kyllä Hyvinkään hyvinvointiryhmä sekä Keski-Uudenmaan SOTE-kuntayhtymän	Kyllä Kunnan ehkäisevän työn suunnitelma 2020-2021, päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja

	hyvinvointipalvelut)	hyvinvointi-lautakunta	alueellinen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä	päihdesuunnitelma, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, turvallisuussuunnitelma, kotouttamissuunnitelma. Sekä kunnan oma että seudullinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla Keusoten alueellinen ehkäisevän päihdetyön suunnitelma sekä lähi- ja parisuhdeväkivallan ohjelma
Lapinjärvi	Kyllä Seudullinen	Ei	Kyllä Seudullinen Ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä seudullinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Loviisa	Kyllä Seudullinen	Ei	Kyllä Seudullinen Ehkäisevän päihdetyön työryhmä	Kyllä seudullinen päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Kirkkonummi	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Perusturvalautakunta	Kyllä Kunnan päihdepalvelut, EHYT, ja nuorisotatoimi	Kyllä Kunnan päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma, sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
Sipoo	Ei	Ei	Kyllä Kunnan päihdetyöryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla päihdesuunnitelma.
Mäntsälä	Kyllä Kunnallinen (Kulttuuri-, liikunta-, nuorisotoimi)	Kyllä Kunnanhallitus	Kyllä Kunnan hyvinvointityöryhmä sekä Keski-Uudenmaan Soten alueellinen hyvinvointityöryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä turvallisuussuunnitelma, joka on linkitetty osaksi hyvinvointikertomusta
Nurmijärvi	Lähes Kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä (Sivistys ja	Kyllä Hyvinvointilautakunta	Kyllä Hyvinvointilautakunta sekä Keusoten alueellinen työryhmä	Kyllä Alueellinen päihdesuunnitelma sekä kunnan että seudullinen hyvinvointikertomus ja

	hyvinvointitoimiala)			-suunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan mielenterveys- ja päihdesuunnitelma
Vantaa	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Sosiaali- ja terveyslautakunta	Lähes Kunnan Pakka-tarjontatyöryhmä sekä pääkaupunkiseudun Pakka-tarjontatyöryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Sekä lapset ja nuoret, ikääntyneet, monikulttuurisuus, hyvinvointisuunnitelmat
Inkoo	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Perusturvalautakunta	Ei	Kyllä Kunnan päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Helsinki	Kyllä Kunnallinen; ept-sihteeristö, PJ ja varapj (Kulttuurin-, ja vapaa-ajan-, kasvatuksen ja koulutuksen-, sekä sosiaali- ja terveystoimialat)	Kyllä Kaupunginhallitus	Kyllä Kunnan ehkäisevän päihdetyön verkosto sekä seudullinen PAKKA PKS-tarjontatyöryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Kerava	Lähes Kunnassa toimii yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä. (Sosiaali- ja terveystoimi)	Ei	Ei	Kyllä Kunnan yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma ja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Siuntio	Ei	Ei	Kyllä Seudullinen Hyte-työryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Tuusula	Ei	Ei	Kyllä Kunnan Hyte-ryhmä sekä alueellinen Hyte-ryhmä ja alueellinen ehkäisevän työn ryhmä	Kyllä Kunnan sekä seudullinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi turvallisuus-, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi valmisteilla ehkäisevän työn suunnitelma
Vihti	Ei	Ei	Ei	Kyllä

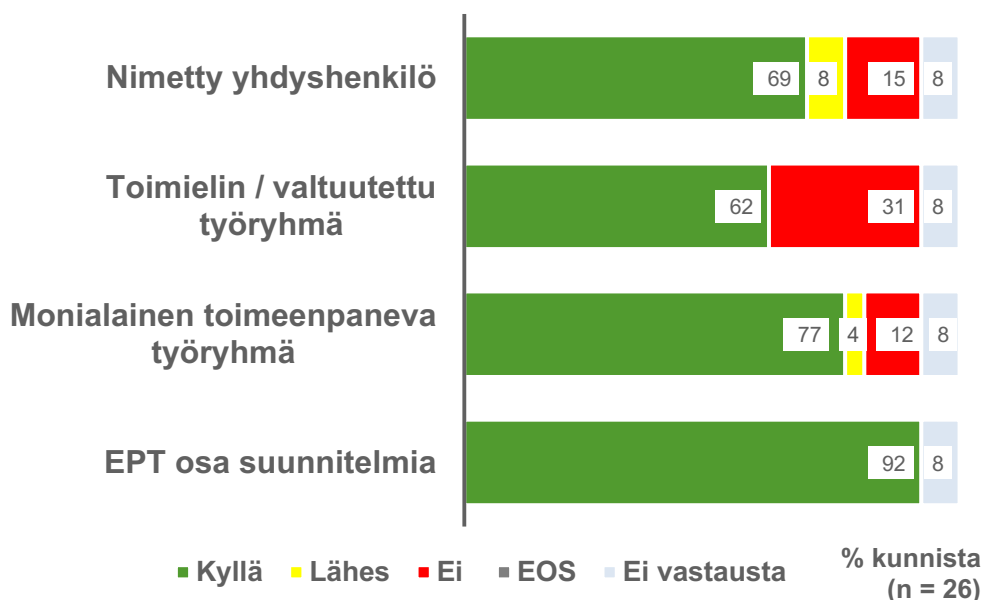
				Seudullinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
Kauniainen	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Sosiaali- ja terveystoimi	Kyllä Kunnan poikkihallinnollinen Hyte-työryhmä Tejo	Kyllä Kunnan ehkäisevän päihdetyön suunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
Järvenpää	Kyllä Kunnallinen (hyvinvoinnin palvelualue)	Kyllä Hyvinvointilautakunta	Kyllä Kunnan hyvinvointiryhmä ja ehkäisevän päihdetyön ryhmä sekä KEUSOTEN aluehyte -ryhmä ja EPT -ryhmä	Kyllä Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma
Pukkila	Kyllä Kunnallinen (Hyvinvointi- ja vapaa-aikapalvelut) ja seudullinen	Kyllä Ehkäisevän päihdetyön toimielin	Kyllä Kunnan johtoryhmä sekä Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön seutukoordinaatioryhmä	Kyllä Päijät-Hämeen mielenterveys- ja päihdetyön toimintasuunnitelma 2018-2021 sekä kunnan hyvinvointikertomus- ja suunnitelma ml. liikenneturvallisuussuunnitelma
Porvoo	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Kyllä Mielenterveys- ja päihdepalvelujen koordinaatioryhmä	Kyllä Kunnan mielenterveys- ja päihdepalvelujen koordinaatioryhmä	Kyllä Kunnan yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, hyvinvointikertomus ja -suunnitelma, turvallisuussuunnitelma sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
Raasepori	Kyllä Kunnallinen (Sosiaali- ja terveystoimi)	Ei	Kyllä Ennaltaehkäisevän päihdetyön suunnitteluryhmä (Planeringsgrupp för förebyggande rusmedel)	Kyllä Kunnan päihdesuunnitelma, yhdistetty mielenterveys- ja päihdesuunnitelma sekä hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Lisäksi valmisteilla ehkäisevän päihdetyön suunnitelma (plan för förebyggande rusmedelsarbete)
Karkkila				
Pornainen				
Yhteensä	Kyllä: 18 kpl Lähes: 2 kpl Ei: 4 kpl	Kyllä: 16 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 8 kpl EOS: 0 kpl	Kyllä: 20 kpl Lähes: 1 kpl Ei: 3 kpl EOS: 0 kpl	Kyllä: 24 kpl Lähes: 0 kpl Ei: 0 kpl EOS: 0 kpl

Ei vastausta: 2 kpl Ei vastausta: 2 kpl Ei vastausta: 2 kpl Ei vastausta: 2 kpl

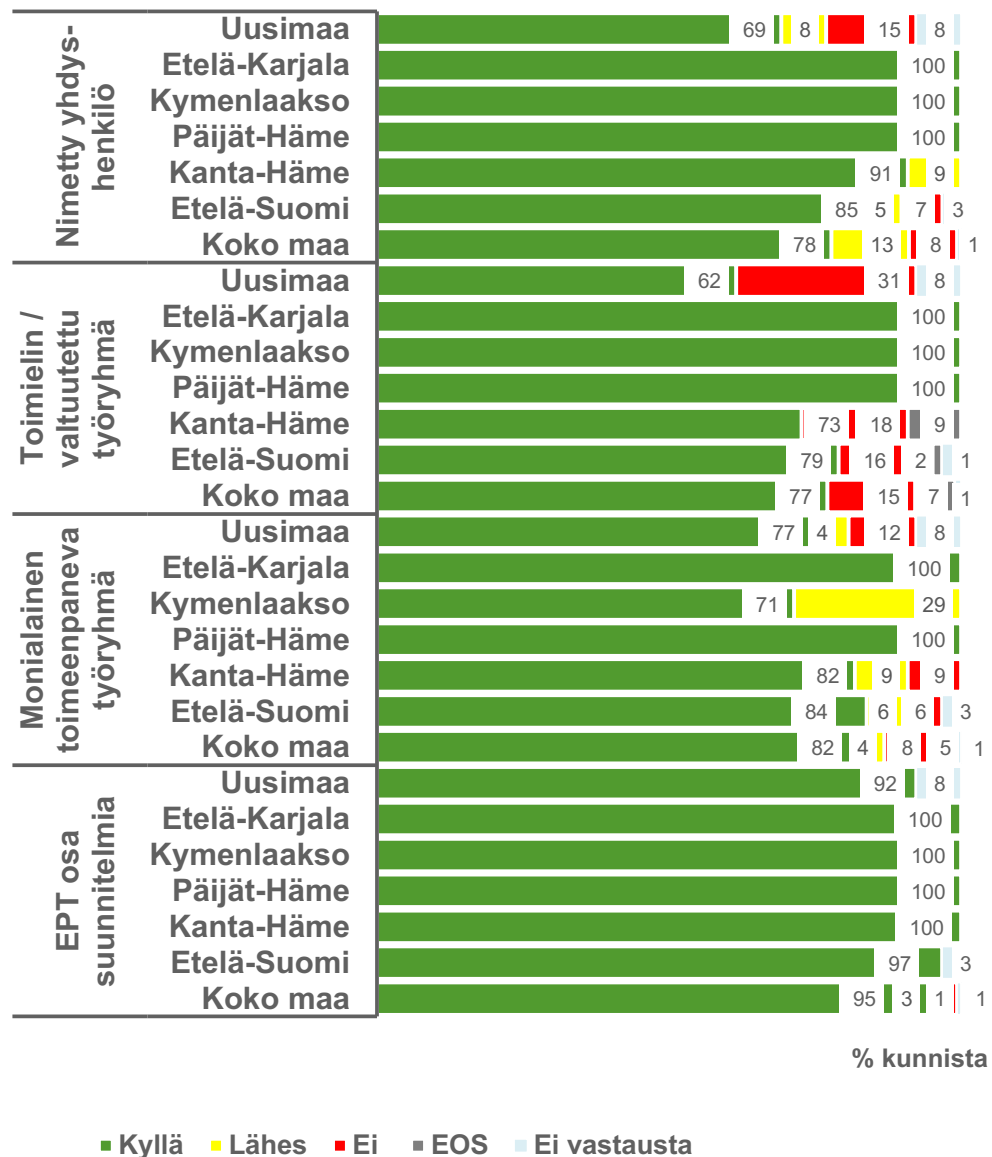
Uudenmaan maakunnan 26 kunnasta vastaukset annettiin 24 kunnasta.

Uudellamaalla ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on nimetty 18 kuntaan (69 %) kunnan omana ja/tai seudullisena. Lisäksi kahdessa kunnassa (8 %) toimii ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, virallisesti nimeämättä. Neljästä kunnasta (15 %) puuttuu yhdyshenkilö. Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava lakisääteinen toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä toimii 16 kunnassa (62 %). Uudenmaan kahdeksasta kunnasta (31 %) puuttuu lain (523/2015) mukainen toimielin, jonka vastuulla ehkäisevä päihdetyö kunnassa tulisi toteutua. Monialainen ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva, kaikki ikäryhmät huomioiva työryhmä löytyy 20 kunnasta (77 %). Lisäksi yhden kunnan ilmoittamassa vastauksessa työryhmä ei kata kaikki ikäryhmät huomioivaa ehkäisevää päihdetyötä. Uudelta- maalta kolme kuntaa (12 %) vastaa, ettei ehkäisevää päihdetyötä toimeenpane- vaa monialaista työryhmää ole. Ehkäisevän päihdetyön sisältävä päihde- ja/tai yhdistetty mielenterveys- ja päihdetyön suunnitelma ja/tai hyvinvointikertomus ja -suunnitelma on päivitetty joko kunnan omana ja/tai seudullisena suunnitel- mana kaikissa Uudenmaan kunnissa.

Kuvio 5. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Uudenmaan maakunnan kun- nissa (n=26).

Kuvio 4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Etelä-Suomen eri maakunnissa ja koko maassa osa-alueittain (% kunnista).

4.6 Yhteenveto ja johtopäätökset arvioinnista

Kunnallinen ja/tai seudullinen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö on nimetty 85 prosenttiin kunnista. Viidessä prosentissa kunnista toimii yhdyshenkilö, mutta häntä ei ole erikseen nimetty tehtävään.

Lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin on nimetty ja/tai se on valtuuttanut ehkäisevän päihdetyön toteuttamisen jollekin monialaiselle, joko kunnalliselle tai seudulliselle/alueelliselle työryhmälle 79 prosentissa ESAVIN toimialueen kunnista. 16 prosentissa toimialueen kuntien vastauksista ilmenee, että niistä puuttuu lainmukainen toimielin. Tämän lisäksi monialainen työryhmä

joka käytännössä toteuttaa ja koordinoi ehkäisevää päihdetyötä puuttui tai ei kattanut kaikkia ikäryhmiä 12 prosentissa alueen kunnista.

Kuluvan valtuustokauden (2017/2021) aikana 97 % kunnista ilmoittaa laatineensa tai päivittäneensä ehkäisevän päihdetyön sisältävän suunnitelman, joko päihdesuunnitelman, yhdistetyn päihde- ja mielenterveyssuunnitelman, hyvinvointikertomuksen ja siihen liittyvän toimintasuunnitelman tai jonkin muun suunnitelman, joka kattaa kaikki ikäryhmät ehkäisevässä päihdetyössä.

Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen maakunnista vahvimmat arvioitut ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat Etelä-Karjalan- ja Päijät-Hämeen maakunnissa. Yleisesti ottaen eniten kehitettävää vaikuttaa olevan Uudenmaan- sekä Kanta-Hämeen alueen kunnissa.

Kokonaisuudessaan voidaan kuitenkin todeta, että aiempiin vuosiin verrattuna ehkäisevän päihdetyön rakenteet ovat kehittyneet myönteisesti ja parantuneet kaikissa viidessä alueen maakunnassa. Tilanteeseen on mahdollisesti vaikuttanut kuntien ja alueellisten/seudullisten ehkäisevän päihdetyön toimijoiden välillä tehty yhteistyö. Lisäksi maininnan arvoista on, että jos verrataan Etelä-Suomen aluetta koko maahan niin kaikkien rakenteiden osalta tilanne Etelä-Suomessa on parempi. Kuitenkin yksittäisten maakuntien osalta osassa maakuntia tilanne on parempi ja osassa huonompi kuin koko maassa. Eli vaihtelua maakuntien välillä on.

On kuitenkin hyvä huomioida että yksinomaan tässä raportissa arvioitut rakenteet eivät vielä takaa laadukasta ehkäisevää päihdetyötä, vaan raportissa arvioitujen rakenteiden lisäksi tarvitaan motivoituneita ja ehkäisevään päihdetyöhön sitoutuneita toimijoita kunnan eri hallinnonaloilta, järjestöistä, alkoholielinkeinon edustajista sekä viranomaisista, kuten alkoholilupahallinnosta, tupakkavalvonnasta ja poliisista, joista jokainen osana toimenkuvaansa toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä sekä päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä. Työtä ja päihdeoloja tulee seurata suunnitelmallisesti. Siinä tulee tukeutua tutkittuun tietoon ja hyödyntää monipuolisesti vaikuttavaksi testattuja menetelmiä käyttäen niin kysynnän kuin päihteiden saatavuuden ja tarjonnan sääntelyn osalta.

5 Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön

Viime vuosina on tuotu esiin sitä miten alkoholi, tupakka- ja nikotiinituotteet, huumausaineet, lääkkeet väärinkäytettynä ja rahapelaaminen aiheuttavat moninaisia haittoja. Haitat eivät kohdistu vain käyttäjään itseensä, vaan myös syntyville lapsille, lapsiperheille, sosiaalisille suhteille, työnantajalle, lähiyhteisöille ja yhteiskunnalle. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on vähentää päihteiden, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja rahapelien kysyntää, saatavuutta ja tarjontaa tietoa ja toimiviksi todettuja menetelmiä hyödyntäen kaikissa ikäryhmissä. Ehkäisevällä päihdetyöllä edistetään päihteettömiä elintapoja, vähennetään päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja sekä edistetään riippuvuusongelmista

kärsivien kansalaisten oikeuksia, esimerkiksi pyrkimällä pienentämään ongelmakäyttöön liittyvää leimaa. Parhaimpiin tuloksiin päästään, kun työtä tehdään poikkihallinnollisesti sekä kunnan eri hallinnonaloilla moninaisin toimin.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain toimeenpanoa tukee sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta valmisteltu Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma (STM 2015). Niin lain kuin toimintaohjelmankin keskeisenä tavoitteena on vahvistaa kunnissa ja alueilla tehtävää ehkäisevää päihdetyötä. Toimintaohjelma lähtee siitä, että ehkäisevä päihdetyö voi olla kattavaa, vaikuttavaa ja kustannustehokasta vain, jos työtä tehdään seuraavien painopisteiden mukaisesti:

- ehkäisevän päihdetyön valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset rakenteet ovat kunnossa
- haitoista viestitään tutkittuun tietoon perustuen yksilöiden valintojen ja sosiaali- ja terveyspolitiikan tueksi
- riskikäyttö ja haitat tunnistetaan ja tukea tarjotaan varhaisessa vaiheessa
- paikallista alkoholi-, tupakka- ja rahapelipolitiikkaa toteutetaan suunnitellusti ja laajassa yhteistyössä
- haittojen ehkäisyyn panostetaan lähiyhteisöissä
- ammattilaisilla on riittävästi ehkäisevän päihdetyön osaamista.

Paras lopputulema niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisellakin tasolla voidaan saavuttaa, kun toimitaan kunkin edellä mainitun painopisteen saralla samanaikaisesti. Kyse on useasta samansuuntaisesta toimesta, jotka yhdessä muodostavat vaikuttavan kokonaisuuden.

Painopisteillä kohti kokonaisvaltaista toimivaa ehkäisevää päihdetyötä

Huolehtikaa ehkäisevän päihdetyön rakenteet kuntoon. Ehkäisevä päihdetyö tarvitsee onnistuakseen johtamista, toimintaa ohjaavan strategian sekä sille osoitetut riittävät resurssit. (Soikkeli & Warsell 2013.) Laki määrittelee selkeästi kunnan vastuun ehkäisevässä päihdetyössä (523/2015, 5§). Kunta huolehtii ehkäisevän päihdetyön tarpeen mukaisesta organisoinnista alueellaan ja nimeää ehkäisevän päihdetyön tehtävistä vastaavan toimielimen. On tärkeää, että kunnassa tiedetään, kuka johtaa ehkäisevää päihdetyötä ja kenelle kuuluu ensisijainen vastuu sen järjestämisestä. Toimielimen kuuluu muun muassa esittää ja edistää ehkäisevän päihdetyön toimia kunnan eri hallinnonaloilla sekä huolehtia siitä, että kunnan toimet sovitetaan yhteen poliisin, alkoholilain ja tupakkalain noudattamisen valvonnan, elinkeinoelämän ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön osallistuvien yleishyödyllisten yhteisöjen toimien kanssa. Olennaista on, että eri hallinnonalojen kesken on selkeä työnjako sekä seuranta- ja raportointivas- tuut. Käytännössä toimielin siis johtaa ehkäisevää päihdetyötä kunnassa, mutta sen toteutus on usein jonkin muun monialaisen työryhmän harteilla. (STM 2015.)

Laki edellyttää, että ehkäisevän päihdetyön suunnittelu ja raportointi kunnassa nivoutuu osaksi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Ehkäisevän päihdetyön tulisi siis näkyä hyvinvointikertomuksen tilannekuvauksessa, tavoitteissa, toimissa ja resursoinnissa paikallisten olosuhteiden ja tarpeiden mukaisesti (EPT-laki 523/2015, 5§; Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 11–12§). Ideaalitalanteessa

hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa täydennetään pitkäjänteisemmällä erillisuunnitelmalla, josta keskeisimpiä tavoitteita ja toimia nostetaan osaksi valtuustokausittain tehtävää hyvinvointikertomustyötä. Tietoa kunnan päihdeoloista kertomustyössä käytettäviksi löytyy muun muassa kunnan ja alueen päihdeavainindikaattoreista (ks. THL, Sotkanet; THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet - verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Päihdeavainindikaattorit), mutta kannattaa koota tietoa myös kunnan omista tilastoista, työryhmiltä, kuntalaisilta ja kokemusasiantuntijoilta.

Toimielimen lisäksi ehkäisevän päihdetyön koordinaatiota tukee keskushallinnossa toimiva vastuuhenkilö, joka huolehtii muun muassa ehkäisevän päihdetyön toimielimen nimittämisestä sekä yhdyshenkilö tai koordinaattori, jolle asiantuntijana kuuluu muun muassa verkostotyön koordinointi sekä toimien edistäminen. Jotta työn koordinaatio jatkuu kunnassa myös sote-uudistuksen jälkeen, niin suositeltavaa on tarvittaessa sopia tehtävän siirtämisestä keskushallintoon hyvinvointikoordinaattorin työpariksi (tai pienemmissä kunnissa osaksi tämän tehtävänkuvaa) tai jonkun muun kuin sosiaali- ja terveydenhuollon alaisuuteen.

Vinkkejä kunnille

- ❖ Varmistakaa, että toimielimellä on riittävät valtuudet tehdä päätöksiä ja, että se seuraa tehtyä työtä.
- ❖ Huolehtikaa, että moniammatillinen työryhmä kattaa kaikki ikäryhmät ja että siinä on edustettuna olennaiset yhteistyökumppanit: kunnan eri hallinnonalat, poliisi, alkoholi- ja tupakkavalvonta, järjestöt ja elinkeinoelämä.
- ❖ Muistakaa, että hyvinvointikertomuksessa ja -suunnitelmassa ehkäisevän päihdetyön tulisi näkyä kautta linjan aina tilannekuvauksesta, tavoitteisiin ja toimiin.
- ❖ Valitkaa edistettäväksi toimiksi ensisijaisesti sellaiset, jotka ovat tutkitusti vaikuttavia ja joiden toimivuudesta on hyviä kokemuksia.
- ❖ Varatkaa yhdyshenkilölle riittävä työaika määriteltyihin tehtäviin nähden.
- ❖ Varmistakaa, että ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnassa säilyvät sosiaali- ja terveydenhuoltoon suunnitellusta uudistuksesta huolimatta ja, että toiminta tulevilla yhdyspinnoilla on sujuvaa.

Viestikää haitoista tutkittuun tietoon perustuen yksilöiden valintojen ja sosiaali- ja terveystieteiden tueksi. Tavoitteena on, että väestön ja yksilöiden tietoisuus alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden, huumausaineiden ja rahapelaamisen haitoista ja riskeistä sekä niiden ehkäisemisen keinoista lisääntyy kaikissa väestöryhmissä. Ellei tietoa näistä asioista ole, on yksilön vaikea tehdä terveyttä edistäviä valintoja arjessaan. Tehtävä on haastava, sillä on havaittu, että esimerkiksi alkoholin riskikäyttäjät harvoin tiedostaa käyttävänsä alkoholia riskialttiisti (Warpenius ym. 2018). Valistus yksinään ei takaa vaikuttavuutta, mutta sillä voidaan tukea muita keinoja (Babor 2010). Väestöviestinnän tavoitteena onkin tukea valistuksella kulttuurista muutosta ja vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen herättämällä ajattelemaan oman toimintansa seurauksia (STM 2015).

Vinkkejä kunnille

- ❖ Muistakaa, että kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen tulisi huolehtia lain mukaan
 - päihdeolojen seurannasta ja niitä koskevasta tiedotuksesta sekä
 - siitä, että päihdehaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa tietoa tarjotaan yksityisille henkilöille ja koko väestölle.
- ❖ Kohdentakaa ja testatkaa viestinne kohderyhmällä: mitä tietoa päättäjät tarvitsevat päätöksen tueksi? Entä millainen viesti tavoittaa eri-ikäiset kuntalaiset, riskiryhmiä unohtamatta?
- ❖ Älkää moralisoiko, vaan virittäkää ajattelua – pelottelu ei toimi!

Viestintää tarvitaan tukemaan sosiaali- ja terveystieteistä päätöksentekoa päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi myös kuntatasolla. Päätöksenteon tulisi perustua paitsi tietoon kunnan tilanteesta, niin myös tietoon siitä mikä on vaikuttavaa työtä ja miten edistävällä työllä voidaan saavuttaa lopulta säästöjä hyvinvointia lisäämällä. Ilman päätöksentekijöille viestimistä ei voi olettaa, että he ymmärtävät kunnassa tehdyn ehkäisevän päihdetyön arvon.

Vinkkejä kunnille

- ❖ Huolehtikaa, että eri-ikäisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on kirjalliset ohjeet ja prosessikuvaus siitä, miten
 - alkoholin riskikäyttö, huumausaineiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö sekä haitallinen rahapelaaminen tunnistetaan
 - tarvittaessa toteutetaan mini-interventiota ja ohjataan hoitoon
 - masennuksen mahdollisuus huomioidaan
 - hyödynnetään myös digitaalisia mahdollisuuksia tunnistamiseen ja tukeen
 - käyttö, puheeksiotto ja mini-interventio kirjataan potilas- ja asiakastietojärjestelmiin tehdyn työn ja asiakkaan tilanteen seuraamiseksi
 - ammattilaista tuetaan prosessissa (esim. päihdeasioista vastaavan ammattilaisen konsultaatio- ja tukimahdollisuus)
 - asiakasta tuetaan monipuolisesti (esim. kokemusasiantuntijan tai vertaistuen tarjoaminen).
- ❖ Tunnistakaa palvelupolut ja yhdyspinnat sosiaali- ja terveyspalveluiden ja kunnan muiden palveluiden välillä: varhainen tunnistaminen ja tuki ei kuulu vain sosiaali- ja terveyspalveluille.
- ❖ Tunnistakaa tuen tarpeessa olevat vanhemmat sekä tarjotkaa keinoja vanhemmuustaitojen vahvistamiseksi.
- ❖ Etsikää keinot, joilla tavoittaa palveluiden ulkopuolella olevat.

Huolehtikaa riskikäytön ja haittojen varhaisesta tunnistamisesta ja tuesta. Tavoitteena on, että sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä soveltuen muissa palveluissa tunnistetaan alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumausaineiden käyttöön sekä rahapelaamiseen liittyvät riskit riittävän varhaisessa vaiheessa

sekä tehdään tarpeen mukaan mini-interventio. Mini-interventio on tutkitusti vaikuttava menetelmä. Tehostamisen mahdollisuuksia edelleen on niin perusterveydenhuollossa, työterveyshuollossa, aikuissosiaalityössä (ks. Renko 2016; THL 2016b), päivystyksessä (ks. THL 2017b; Markkula ym. 2017b) kuin kotihoidossakin. (Ks. myös THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -aihesivut > Ehkäisevä päihdetyö > Puheeksiotto ja mini-interventio). Toiminnan tulosten seuraamiseksi ja työn laadukkaaksi johtamiseksi kannattaa varmistaa myös sujuva prosessi puheeksioton ja mini-intervention rakenteiseksi kirjaamiseksi (Kesänen & Strand 2020). Toimivia malleja mini-intervention kirjaamiseen liittyvän prosessin johtamisesta on jo olemassa (Leimio 2020). Mini-intervention lisäksi muita varhaisen avun menetelmiä käyttäjille ja heidän läheisilleen tulisi olla tarjolla, kuten myös etsivää työtä palvelujen ulkopuolelle jääneiden löytämiseksi. (STM 2015.)

Toteuttakaa paikallista alkoholi-, tupakka- ja rahapelipolitiikkaa suunnitellusti ja laajassa yhteistyössä. Tavoitteena on tuoda paikalliseen ehkäisevään päihdetyöhön uutta saatavuuden vähentämisen näkökulmaa ja sitä kautta uusia toimijoita, kuten valvontaviranomaisia sekä paikallisia yrittäjiä anniskelusta ja vähittäismyynnistä. Eri puolilla Suomea kuntien ehkäisevän päihdetyön menetelmäksi on omaksuttu alkuaan paikalliseen alkoholihaittojen vähentämiseen kehitetty Pakka-toimintamalli (Holmila ym. 2009), jota on sittemmin hyödynnetty myös tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyssä (Fors ym. 2013). Malli on hyvä esimerkki siitä, miten paikallisesti voidaan tehostaa lakisääteistä ikäraja- ja valvontaa sekä päihtyneille myynnin ja anniskelun kiellon toteuttamista. Paikalliseen ehkäisevään päihdetyöhön saadaan toimintamallin mukaisella työllä uutta vaikutavuutta, kun elinkeino- ja valvontayhteistyö yhdistetään muuhun ehkäisevään päihdetyöhön. Pakka-toimintamallia jo toteuttavissa kunnissa kannattaa tarkistaa, että työtä tehdään myös humalajuomisesta aiheutuvien häiriöiden ja väkivallan vähentämiseksi (STM 2015). Keskeinen osa Pakka-toimintamallissa tehtävää työtä on kuntalaisten osallistaminen ehkäisevään päihdetyöhön (ks. myös 523/2015, 5§). (Ks. lisää: Fors ym. 2013; STM 2015, 51–56; THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Pakka-toimintamalli.) Pakka on jo osa yhä useamman suomalaisen arkea: 2,7 miljoonaa suomalaista asui vuonna 2016 kunnassa, jossa toteutettiin Pakka-toimintamallia (Warpenius & Markkula 2018).

Panostakaa haittojen ehkäisyyn lähiyhteisöissä, eli varhaiskasvatuksessa, oppilaitoksissa, työpaikoilla ja vapaa-ajan ympäristöissä. Eri toimintaympäristöissä toteutetaan ehkäisevää päihdetyötä vaikuttamalla olosuhteisiin ja niihin yhteisön toimintatapoihin, jotka luovat puitteet yksilön valinnoille. Toimielimen vastuulla on huolehtia, että työtä tehdään kunnan eri hallinnonaloilla (523/2015, 5§). Mitä useammasta suunnasta tulee samansuuntaista viestiä päihteisiin liittyvistä riskeistä ja haitoista sekä huolen puheeksiottamisesta ja päihteitä ongelmallisesti käyttävän kunnioittavasta kohtaamisesta sitä suurempi vaikutus sillä on. Ideana on saada eri-ikäisten yhteisöt toimimaan tiettyjen ehkäisevän päihdetyön toimintatapojen ja -periaatteiden mukaisesti. Tavoitteena on toimintakulttuurin muutos.

Vinkkejä kunnille

- ❖ Vahvistakaa kuntanne ehkäisevää päihdetyötä saatavuuden sääntelyn näkökulmalla esimerkiksi Pakka-toimintamallia hyödyntäen!
- ❖ Varmistakaa Pakka-toiminnan laatu (THL 2017c).
- ❖ Osallistakaa kuntalaisia ehkäisevään päihdetyöhön Pakka-toimintamallin keinoin:
 - kuulkaa kuntalaisten näkemyksiä päihdeasioista ja koetuista haitoista sekä ottakaa heidät mukaan kehittämään: esim. neuvostot ja raadit, päihde- ja asukasfoorumi, turvallisuuskävely ja päihdetilannekysely
 - aktivoikaa kuntalaiset toteuttajiksi: esim. oppilaitosten opiskelijoiden vähittäismyynnin ostokokeet tai anniskeluravintoloiden asiakasarvioinnit
 - tuokaa kuntalaisten ääni kuuluviin: esim. lupalausuntomalli alkoholi-juomien anniskelulupiin liittyen (THL 2017a).

Varhaiskasvatuksessa huolehditaan, että on sovittu ja kirjattu yhteinen käytäntö miten päihdeongelmia kotonaan kohtaavat lapset tunnistetaan varhain ja heitä tuetaan kasvussa ja kehityksessä. Olennaista on seurata lapsen tilannetta, mikäli huoli herää ja tukea häntä varhaiskasvatuksessa käytössä olevin keinoin sekä viestiä tarpeen vaatiessa tilanteesta myös muille keskeisille toimijoille. Luottamukselliset välit vanhempaan ovat onnistuneen vuorovaikutuksen kannalta olennaiset. Yhteistyö lastenneuvoloiden ja tarpeen mukaan ehkäisevän lastensuojelun sekä perhekeskusten kanssa on tässä olennaista, ja näin myös esimerkiksi tukea vanhemmuuteen tai hoitoa päihdeongelmiin voidaan tarjota matalalla kynnyksellä (Markkula ym. 2018). Varhaiskasvatus on omiaan tukemaan haastavissa oloissa kasvavia lapsia ja heidän turvallista kehitystään ja kasvuun. Kansainvälisesti on myös saatu hyviä kokemuksia muun muassa nuoruusiän päihteiden käytön näkökulmasta tälle kohderyhmälle kohdennetuista interventioista varhaiskasvatuksessa (ks. esim. Campbell ym. 2002).

Oppilaitoksissa on tarpeen varmistaa ehkäisevän päihdetyön sisältöjen toteutuminen osana oppilas- ja opiskeluhuoltoa (ks. esim. Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015, 38–40; Haravuori ym. 2016). Oppilaita, opiskelijoita sekä huoltajia osallistamalla ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin voidaan saada uusia kohderyhmän huomioivia näkökulmia ja sisältöjä työhön. Oppilaitoksissa yhteisöllisten sekä hyvinvointi- ja terveyserojen ehkäisyyn suunnattujen menetelmien kehittämiseen kannattaa panostaa. Esimerkiksi oppilaitosympäristön ja -yhteisön tarkastuksissa voidaan arvioida myös ehkäisevän päihdetyön toteutumista kokonaisuutena (Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015). Hyviä vinkkejä siitä, miten päihteet ja pelaaminen voidaan integroida osaksi oppilaitoksen arkityötä, on jo koottuna (ks. esim. Lainio-Peltola ym. 2020).

Työpaikoilla päihdeohjelmat on aiheellista nostaa kehittämisen keskiöön sekä keskeiseksi johdon, työsuojelun, työntekijöiden ja työterveyshuollon yhteistyön välineeksi. Päihdeohjelman tulisi huomioida myös savuttomuustyö ja tupakoinnin lopettamisen tuki sekä rahapelihaittojen tunnistaminen ja ehkäisy (ks. myös Savuton kunta ja työpaikka -toiminta). Työterveyshuollon panosta on tarpeen

suunnata päihdehaittojen ehkäisyyn nostamalla asia esiin palvelusopimuksissa ja lisäämällä seulonnan ja mini-intervention käyttöä myös tultaessa vastaanotolle sairauden vuoksi. Kunta työnantajana voi olla suunnannäyttävä omalla päihdeohjelmallaan. Työnantajia ja työntekijöitä edustavat keskusjärjestöt uusivat vuonna 2015 yhteisen suosituksensa, joka kannustaa kaikkia työpaikkoja päihdeongelmien ehkäisyyn sekä yhteiseen päihdeasioiden käsittelyyn ja hoitoonohjauksen toteuttamiseen (Akava ym. 2015). Tukea työpaikkojen päihteiden käytön puheeksiottamisen kehittämiseen on mahdollista saada esimerkiksi esimiehille suunnatuista koulutuksista (ks. esim. A-klinikkasäätiö, Ota puheeksi päihteet työpaikalla -verkkokurssi).

Vinkkejä kunnille

- ❖ Tarkistakaa näkyyhän ehkäisevä päihdetyö kunnan eri hallinnonalojen toimintasuunnitelmissa?
- ❖ Luokaa yhteinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa lapsesta vanhemman päihteiden käytön vuoksi heränneen huolen puheeksi ottamiseksi vanhemman kanssa – olennaista on kunnioittavuus ja luottamuksellisuus.
- ❖ Luokaa oppilaitokseen koko oppimisyhteisön kattava päihteettömyyttä tukeva toimintakulttuuri, joka huomioi niin oppilaitoksen päihdetilanteen, päihdekasvatuksen kuin opiskeluhuollon yksilö- ja yhteisölähtöisen työn.
- ❖ Perustakaa päihdekasvatus ikäkauteen sopiviin toimivaksi todettuihin käytäntöihin: sosiaalisten ja elämänhallintataitojen vahvistaminen, päihteiden käyttöön liittyvien odotusten ja väärin uskomusten purku, välittömien seurausten korostaminen, riskitietoisuuden herättely ja interaktiiviset menetelmät. Ei pelottelua!
- ❖ Vahvistakaa oppilaitoksen / opetusryhmän myönteistä ilmapiiriä tarjoamalla tukea ja huomioimalla positiivisesti sekä luomalla selkeät säännöt, joiden noudattamista valvotaan.
- ❖ Tehkää kunnan päihdeohjelmasta suunnannäyttävä kunnan alueella toimiville muille työyhteisöille: haastakaa muut työpaikat kehittämään omia päihdeohjelmiaan ja vertaiskehittäkää toimintaa yhdessä.
- ❖ Tunnistakaa eri-ikäisten vapaa-ajan yhteisöjen moninaiset toimintamahdollisuudet ehkäisevässä päihdetyössä ja luokaa työlle yhteiset tavoitteet ja toimintatavat kunnassa.

Vapaa-ajan yhteisöissä on mahdollisuuksia paitsi varhaisen tunnistamisen ja tuen tehostamiseen niin myös haittojen ehkäisyn ja päihteettömyyden tukemiseen, kun otetaan käyttöön tätä tukevia toimintakäytäntöjä kilpailutettaessa palveluita, sovittaessa järjestöavustusten kriteereistä tai tilojen ja tilaisuuksien sponsoroinnista tai pelisäännöistä. Olennaista on päästää kuntalaiset ja palveluiden käyttäjät ideoimaan myös päihteetöntä vapaa-ajan toimintaa erityisryhmät huomioiden. Liikunta- ja urheiluseuroissa olisi puolestaan aktiivisesti toimittava päihdehaittoja ehkäisten.

Vinkkejä kunnille

- ❖ Koostakaa suunnitelma ehkäisevän päihdetyön osaamisen varmistamisesta kullakin kunnan hallinnonalalla.
- ❖ Varmistakaa toimivien mallien käyttöönotto tukemalla tarvittaessa koulutuksin.
- ❖ Ottakaa käyttöön ns. kouluttajakoulutus-malli, jolloin yksi koulutettu vie tiedon muille työyhteisöissä.

Varmistakaa ammattilaisten riittävä ehkäisevän päihdetyön osaaminen. Kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen tehtäviin kuuluu lisätä ja tukea päihdehaittoja ehkäisevien toimien osaamista kaikissa kunnan tehtävissä (523/2015, 5§). Tämä voi esimerkiksi tarkoittaa, että kunnassa huolehditaan eri sektorien ammatillisesta täydennyskoulutuksesta sekä kullekin alalle soveltuvien toimivien ehkäisevän päihdetyön menetelmien käyttöönotosta, järjestetään räätälöityjä koulutuksia ja työpajoja hyödyntäen saatavilla olevia materiaaleja.

Kunnissa on siis monenlaisia mahdollisuuksia viedä ehkäisevää päihdetyötä eteenpäin. Kuntapäätäjille neljä askelta kohti tehokasta ehkäisevää päihdetyötä kunnassa voidaan kiteyttää esimerkiksi seuraavasti:

1. Tunne kuntasi tilanne ja haittojen ehkäisemiseksi tehtävä työ
2. Varmista, että ehkäisevää päihdetyötä johdetaan kunnassasi
3. Vahvista haittojen ehkäisyä eri arkiympäristöissä
4. Nosta kuntalainen haittojen ehkäisyn keskiöön (lue lisää: Markkula ym. 2017a).

6 Lopuksi

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden sekä mielenterveyden edistäminen vaativat onnistuakseen laadukasta ehkäisevää päihdetyötä

Ehkäisevällä päihdetyöllä on yhtymäpintoja niin hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen kuin mielenterveyden edistämiseen sekä lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn. COVID-19 -pandemia on tuonut osaltaan monia uusia haasteita ja sen myötä tarve ehkäisevälle päihdetyölle on tullut monissa kohdin näkyväksi. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi ollaan valmistelemassa valtioneuvoston periaatepäätöstä, jolla linjataan toimia eriarvoisuuden vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Periaatepäätöksen painopisteissä tullaan huomioimaan ehkäisevän päihdetyön sisällöt. Vastaavasti päihdehaittojen ehkäisyn tärkeys tulee esiin myös sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteilla olevassa Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien tavoiteohjelmassa (2020–2030).

Ehkäisevä päihdetyö on keino kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja.

Elintapojen on todettu olevan yksi keskeinen yhteiskunnallisen aseman ja terveyden välistä yhteyttä välittävä tekijä. On arvioitu, että alkoholinkäytön ja

tupakoinnin aiheuttamat kuolemat selittävät karkeasti ottaen noin puolet siitä elinajanodotteen erosta, joka väestön ylimmän ja alimman tuloviidenneksen välillä on. (Martikainen ym. 2014). Vastaavat erot, vaikkakin hieman pienemmät ovat nähtävissä koulutusryhmien välillä (Tarkiainen ym. 2017). 2000-luvulla sosioekonomiset erot humalakulutuksessa, ja erityisesti rajummassa humalakulutuksessa, ovat kasvaneet (Mäkelä 2018). Myös tupakoinnin sosioekonomiset erot ovat kasvaneet 1970-luvulta 2010-luvulle ja ne ovat edelleen merkittäviä: vuonna 2018 vähiten kouluttautuneista tupakoi 18 prosenttia ja korkeimmin koulutetuista kuusi prosenttia (Ruokolainen ym. 2019a). Eriäinen yhteiskunnallinen huonompisuus, kuten esimerkiksi pienituloisuus, työttömyys tai matala koulutus, on useissa tutkimuksissa yhdistetty myös rahapelaamiseen. Vastaavasti on todettu rahapeliongelman esiintyvyyden olevan korkein sosioekonomisesti heikoimmassa väestöryhmissä. Samoin havaittiin rahapeliautomaattiteheyden olevan korkeampi niillä postinumeroalueilla, joissa on runsaasti työttömyyttä, paljon pienituloisia ja vähän korkeakoulutettuja. (Selin ym. 2018.)

Jo nuorilla on nähtävissä polarisoitumista päihteiden ja tupakka- ja nikotiini- tuotteiden käytössä. Nuorilla, joiden perheiden sosioekonominen asema on heikoin ja joilla on masennusta, alkoholin käyttö ja humalajuominen lisääntyivät selvästi sinä aikana, kun parempiosaisen perheiden nuorten alkoholin käyttö vähentyi. (Torikka ym. 2016.) Tupakointi kytkeytyy nuorilla koulutusvalintojen lisäksi koulumenestykseen: eriytyminen alkaa jo peruskoulussa. Yläasteikäisistä heikommin opinnoissaan pärjäävistä yli puolet tupakoi, kun parhaiten menestyneistä tupakoivia on joka kymmenes. (Ruokolainen ym. 2019b.)

Huomio mielenterveyden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön yhtymäpintoihin

Päihteiden (ml. tupakka- ja nikotiini- tuotteet ja rahapelit) käyttö kietoutuu monesti yhteen mielenterveyden ongelmien kanssa: ne voivat esiintyä samanaikaisesti, esimerkiksi joka toisella päihteen vuoksi palveluissa asioineista on myös lääkärin toteama mielenterveyshäiriö (Kuussaari & Hirschovits-Gertz 2016), mutta ne ovat myös toinen toistensa riskitekijöitä. Esimerkiksi joko oma tai vanhemman päihdeongelma on yksilötasolla mielenterveyttä uhkaava tekijä, kun puolestaan päihteiden helppo saatavuus uhkaa mielenterveyttä yhteisötasolla. Lisäksi päihteiden ongelmakäyttöön ja mielenterveyden ongelmiin liittyy samankaltaisia suojaavia ja riskitekijöitä, mutta myös yhteiskunnallisia haasteita. Molempiin ongelmiin esimerkiksi liittyy voimakas syrjinnän ja syrjäytymisen riski.

Mielenterveystyön edistämiseksi julkaistiin keväällä 2020 Mielenterveysstrategia 2020–2030, joka tarjoaa tukea tavoitteelliseen suunnitteluun ja ohjelmatyöhön, ja pitää sisällään painopisteet seuraavan 10 vuoden aikana tehtävälle työlle. Strategiassa ehdotetut päihteitä koskevat toimenpiteet sovitetaan yhteen alkoholi-, tupakka-, huume- ja rahapelipolitiikan kanssa, ja ne täydentävät Ehkäisevän päihdetyön toimenpideohjelmia. Mielenterveysstrategiassa yhtymäpintoja ehkäisevään päihdetyöhön on rakennettu eritoten mielenterveys- ja päihdeosaimisen vahvistamisessa, mielenterveys- ja päihdehäiriöihin liittyvän syrjinnän ja leimautumisen vähentämisessä, lasten ja nuorten mielenterveyden rakentumisessa arjessa, mielenterveysjohtamisessa sekä varhaisessa tunnistamisessa ja tuessa ja hoidossa. Myös strategian sisältämässä itsemurhien ehkäisyohjelmassa

huomioidaan päihteiden käytön yhteys itsemurhiin sekä annetaan tähän liittyen toimenpiteitä (esim. itsemurhien ehkäisy suunnitelman sisällyttäminen kuntien / alueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmiin / yhdistettyihin mielenterveys- ja päihdesuunnitelmiin). (Vorma ym. 2020.)

Ei vain yhdessä, vaan myös erikseen

Ehkäisevää päihdetyötä kannattaakin tarkastella paitsi yhdessä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen kanssa, mutta sitä on tarpeen edistää myös erikseen. Verrattuna hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ehkäisevän päihdetyön erityispiirre on, että päihteiden, tupakkatuotteiden ja rahapelien käyttöä ja haittoja kontrolloidaan myös näiden tuotteiden saatavuutta rajoittavalla lainsäädännöllä ja tätä tukevalla valvonnalla. Saatavuuden sääntely on tutkimusten mukaan yksi vaikuttavimmista ehkäisevän päihdetyön keinoista, jolla voidaan puuttua kulutukseen ja haittoihin tekemällä laki eläväksi paitsi kansallisella niin myös paikallisella tasolla. Niinpä kuntien laissakin edellytetty yhteistyö valvontaviranomaisten ja elinkeinoelämän kanssa on oleellista. Ehkäisevän päihdetyön merkitys hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä on tärkeä tuoda esiin, jotta myös kunnassa ymmärretään, että työhön kannattaa panostaa ja sitä tulee suunnitelmallisesti koordinoita. Yksi keino tähän on päätösten ennakkovai-
kutusten arviointi.

Vaikka ehkäisevä päihdetyö on osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, vaatii se kuitenkin erityistä osaamista ja huomiota muun muassa siksi, että päihteet, tupakkatuotteet ja rahapelaaminen aiheuttavat edellä kuvattuja haittoja myös muille kuin käyttäjälle itselleen. Haittojen näkökulmasta alkoholi, tupakka, huumausaineet ja rahapelit kuormittavat kuntaa monin tavoin, ja ne eivät kohdistu vain käyttäjään itseensä. Vuonna 2018 menetettiin alkoholiperäisten tautien ja myrkytysten vuoksi yhteensä lähes 1 700 ja huumausaineiden vuoksi 261 henkilöä – molemmista syistä kuolleita oli edellisvuotta enemmän (Tilastokeskus 2019). Esimerkiksi runsas alkoholinkäyttö vähentää työhön osallistumista, lisää sairauspoissaoloja sekä työkyvyttömyyseläkkeen ja työttömyyden riskiä ja laskee tuottavuutta. Vanhempien runsas alkoholinkäyttö on puolestaan riski lapsen kehitykselle ja turvallisuudelle. Se lisää lapsen teini- ja nuoruusiän mielenterveys- ja päihdehäiriöiden riskiä (Jääskeläinen ym. 2016), pienten lasten riskiä joutua sairaalahoitoon sairauden tai tapaturmien vuoksi sekä lasten riskiä joutua sijoitukseksi kodin ulkopuolelle (Raitasalo ym. 2016; Raitasalo & Kuussaari 2018). Vastaavantyyppisiä haittoja itselle ja muille on löydettävissä yhtä lailla tupakka- ja nikotiini tuotteiden ja huumeiden käyttöön sekä rahapelaamiseenkin liittyen.

Myös tulevaisuudessa ehkäisevä päihdetyö kuuluu kunnille, yhdyspinnat tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kannattaa varmistaa.

Ehkäisevä päihdetyö on kunnassa osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tehtävää työtä sekä sitä koskevaa suunnittelua ja raportointia (Terveydenhuoltolaki 1326/2010; Kuntalaki 410/2015; EPT-laki 523/2015). Kuntien ehkäisevä päihdetyö, kuten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen laajemminkin, nojaa edelleen vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaan ja toimijoihin. Jatkoissa on tärkeää huolehtia siitä, että kuntiin jää riittävästi asiantuntemusta ja

resursseja toimialat ylittävän työn koordinoimiseen myös käynnissä olevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen jälkeen. (Warpenius & Markkula 2018.)

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavissa maakunnissa ehkäisevä päihdetyö kuuluu osaksi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen kokonaisuutta ja kunnille annettavaa tukea. Kunnan lisäksi maakunnassa tehdään siis tulevaisuudessa ehkäisevää päihdetyötä, jolloin olennaista on pitää huolta sujuvasta tiedonvaihdosta ja yhteistyöstä. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään sosiaali- ja terveystalveissa (esim. varhainen tunnistaminen, mini-interventio ja tupakasta vieroitus), ja sisältöinä niiden tulisikin näkyä Tulevaisuuden soite-keskus -valtionavustushankkeissa.

Valtaosa ajasta ei kuntalaisella kuitenkaan kulu sosiaali- ja terveystalveissa, vaan muissa arkiympäristöissä. Ehkäisevässä päihdetyössä niin kuin laajemmin hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä olisikin kunnassa panostettava muissa yhteisöissä tehtävään työhön. Niissä olennaista on huolehtia sujuvat yhdyspinnat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin muun muassa päihdeiden käytön varhaisen tuen ja tunnistamisen prosessien toimivuuden varmistamiseksi eri palveluiden välillä.

Kun ehkäisevä päihdetyö on keskiössä niin kunnassa kuin tulevissa soite-maakunnissakin, tiedetään kuka johtaa, koordinoi ja yhteen sovittaa ehkäisevää päihdetyötä, mitä kuuluu kenenkin vastuulle, mikä on päihdetilanne, miten kehittämiskohteisiin ja huoliin tartutaan sekä miten pidetään vahvuuksista huolta myös jatkossa. Näin voidaan varmistaa, että kunnassa ja maakunnassa asuu ja elää tulevaisuudessakin elinvoimaisia asukkaita. Laadukas ehkäisevä päihdetyö voi tästä näkökulmasta olla alueen kilpailuvaltti. Vuonna 2020 vielä käsillä oleva koronan aiheuttama poikkeustilanne ja sen purun pohdinta konkretisoivat sen kuinka tärkeää on huolehtia hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä sekä ehkäisevästä päihdetyöstä – myös poikkeusoloissa.

7 Lähteet

Akava, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kirkon työmarkkinalaitos KiT, KT Kuntatyönantajat, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK, Valtion työmarkkinalaitos VTML (2015). Päihdehaitat hallintaan! Suositus päihdeongelmien ennaltaehkäisystä, päihdeasioiden käsittelystä ja hoitoonohjauksesta työpaikoilla.

A-klinikkasäätiö, Ota puheeksi päihdeet työpaikalla -verkkokurssi: paihteetty-opaikkalla.otapuheeksi.fi (luettu 14.6.2020).

Babor TF. (2010). Alcohol: no ordinary commodity, Research and Public policy. 2nd edition. OUP Oxford.

Campbell FA, Ramey CT, Pungello E, Sparling J & Miller-Johnson S (2002). Early Childhood Education: Young Adult Outcomes From the Abecedarian Project. J App Dev Sci 6;1, 2002.

EMCDDA (2019). [European Prevention Curriculum: a handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use](#). European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Publications Office of the European Union, 2019.

Fors R, Heimala H, Holmila M, Ilvonen S, Kesänen M, Markkula J, Saunio A-L, Strand T, Tamminen I, Tenkanen T, Warpenius K (2013). Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy – Käsikirja yhdessä toteutettavaan Pakka-toimintamalliin. [THL, Kide 23/2013](#).

Haravuori H, Muinonen E, Kanste O & Marttunen M (2016). Mielenterveys- ja päihdetyön menetelmät opiskeluterveydenhuollossa: Opas arviointiin, hoitoon ja käytäntöihin. [THL, Ohjaus 20/2016](#).

Heimala H (2017). Ehkäisevä päihdetyö Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2016. Etelä-Suomen aluehallintovirasto, [Aluehallintovirastojen julkaisuja 26/2017](#).

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U (toim.) (2015). Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen. [THL, Ohjaus 7/2015](#).

Holmila M, Warpenius K, Warsell L, Kesänen M & Tamminen I (2009). Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. [THL, raportti 5/2009](#).

Jääskeläinen M (2016). [Arvio eräistä alkoholin ja huumeiden käytön aiheuttamista välillisistä kustannuksista Suomessa vuonna 2012](#). Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016):6.

Jääskeläinen M, Holmila M, Notkola IL & Raitasalo K. (2016). Mental disorders and harmful substance use in children of substance abusing parents: A longitudinal register-based study on a complete birth cohort born in 1991. *Drug and Alcohol Review*, 35(6), 728-740. DOI:10.1111/dar.12417.

Kesänen M, Strand T (2020). Mini-interventio auttaa, rakenteinen kirjaaminen kannattaa. [THL, Tiedä ja toimi -kortti 1/2020](#).

Kuntalaki (410/2015).

Kuussaari K & Hirschovits-Gerz T (2016). Co-occurrence of substance use related and mental health problems in the Finnish social and health care system. *Scandinavian Journal of Public Health* 2016; 44: 202–209.

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi (523/2015).

Lainio-Peltola M, Jalo N, Marjanen K, Iho A, Kaupinsalo K, Aurasuo J, Lahtinen J, Rosenqvist T (2020). Päihde- ja pelikasvatus oppilaitoksissa - opas suunnitelmien tekoon ja varhaiseen tunnistamiseen. [Aluehallintovirastojen julkaisuja 85/2020](#).

Leimio S (2020). Mini-interventio arjessa näkyväksi. [Sosiaalialan osaamiskeskus Verson työpapereita 1/2020](#).

Markkula J, Fors R, Hamilas M, Heimala H, Kejonen A, Kokkonen T & Tamminen I (2014). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2013 – tietoa laadukaana toiminnan pohjaksi. [THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2014](#).

Markkula J, Karlsson T, Kesänen M, Partanen A, Ruokolainen O, Warpenius K (2017a). Kunta päihdehaittojen ehkäisijänä - hyvinvointia kuntalaisille, elinvoimaa kunnalle. [THL, Päätösten tueksi 2/2017](#).

Markkula J, Montonen M, Warpenius K (2017b). Tapaturmapotilaan alkoholin ongelmakäytön tunnistaminen, puheeksiotto ja tuki päivystyspoliklinikalla. [THL, Tutkimuksesta tiiviisti 34/2017](#).

Markkula J, Kytö S, Hakulinen T, Lindberg P (2018). Lastenneuvola ja varhaiskasvatus lapsen päihdehaittojen kasvuympäristön tukena. [THL, Tiedä ja toimi - kortti 1/2018](#).

Markkula J & Warpenius K (2017). Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2016 - sote- ja maakuntauudistuksen kynnyksellä. THL, [Tutkimuksesta tiiviisti 15/2017](#).

Martikainen P, Mäkelä P, Peltonen R & Myrskylä M (2014). Income differences in life expectancy: the changing contribution of harmful consumption of alcohol and smoking. *Epidemiology* 25(2):182–190.

Mäkelä P (2018). Miten työikäisten yhteiskunnallinen asema on yhteydessä alkoholinkäyttöön? Teoksessa Mäkelä P, Härkönen J, Lintonen T, Tigerstedt C & Warpenius K (toim.). Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholin käyttötavat. [THL, Teema 29](#).

Mäkelä P, Martikainen P & Peltonen M (2017). Sosioekonomiset erot alkoholi-kuolleisuudessa ja alkoholin käytössä. [THL, Tutkimuksesta tiiviisti 4/2017](#).

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (PHHYKY) (2019). Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän Muutosohjelma 2020-2024. [Ohjelmadokumentti 11.11.2019](#).

Raitasalo K & Jääskeläinen M & Holmila M (2016). Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa: Holmila M, Raitasalo K & Tigerstedt C (toim.) Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot – vanhemmat, lapset ja alkoholi, THL.

Raitasalo K & Kuussaari K (2018). Vanhempien päihdeongelma usein huostaanoton taustalla. *Tiimi* 3/2018.

Renko E (2016). Alkoholin käytön mini-interventio aikuissosiaalityössä. [THL, Tutkimuksesta tiiviisti 24/2016](#).

Ruokolainen O, Heloma A, Jousilahti P, Lahti J, Pentala-Nikulainen O, Rahkonen O & Puska P (2019a). Thirty-eight-year trends of educational differences in smoking in Finland. *International Journal of Public Health*, 2019; 64(6), 853-860.

Ruokolainen O, Ollila H, Lahti J & Rahkonen O (2019b). Intergenerational social mobility, smoking and smokeless tobacco (snus) use among adolescents during 2008–2017. *Addictive Behaviors* Vol. 98, November 2019, 106022.

Selin J, Raisamo S, Heiskanen M & Toikka A (2018). Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2018):3.

Soikkeli M & Warsell L (toim.) (2013). Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. [THL, Kide 21. Tampere.](#)

Sosiaalialan osaamiskeskus Verso -liikelaitos & Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (2019). Arki terveeksi – mieli hyväksi Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön toimintasuunnitelma 2018–2021. Toimintakertomus 2019.

STM (2015). Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen. [STM:n julkaisuja 2015:19.](#)

Strand T (2011). Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011 – Missä mennään, minne haluamme? [THL, Raportti 37/2011.](#)

Tarkiainen L, Martikainen P, Peltonen R, Remes H (2017). Sosiaaliryhmien elinajanodote-erojen kasvu on pääosin pysähtynyt. Suomen lääkirlehti 2017;72(9):588-593c.

Terveydenhuoltolaki (1326/2010).

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Alkoholi > Näin Suomi juo: www.thl.fi/alkoholi.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > [Päihdeavainindikaattorit.](#)

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Puheeksiotto ja mini-interventio: www.thl.fi/puheeksiotto.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Pakka-toimintamalli ehkäisevään päihdetyöhön: www.thl.fi/pakka.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > [Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely.](#)

THL asiantuntijaryhmä (2019a). Tiedosta arviointiin tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut HYKS- erityisvastuualueella. Asiantuntija-arvio, syksy 2019. THL, Päätösten tueksi 6/2019.

THL asiantuntijaryhmä (2019b). Tiedosta arviointiin tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveyspalvelut TAYS- erityisvastuualueella. Asiantuntija-arvio, syksy 2019. THL, Päätösten tueksi 9/2019.

THL, Sotkanet: www.sotkanet.fi > Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > Kunnan ja alueen päihdeavainindikaattorit.

THL (2017a). Paikallinen lausunto alkoholihallinnon ja ehkäisevän päihdetyön tukena. [THL, Tiedä ja toimi -kortti 3/2017.](#)

THL (2017b). Tapaturmapotilaiden alkoholinkäytön puheeksiotto. [THL, Tiedä ja toimi -kortti 11/2017.](#)

THL (2017c). Pakka-toimintamalli – Käynnistä toiminta ja varmista laatu. THL, Esite 2017.

THL (2016a). Ehkäisevä päihdetyö osaksi hyvinvointikertomuksia. THL, [Tiedä ja toimi -kortti 3/2016](#).

THL (2016b). Kysy ja neuvo. Alkoholin käytön mini-interventio aikuissosiaalityössä. THL, [Tiedä ja toimi -kortti 10/2016](#).

THL (2020). Päihdetilastollinen vuosikirja 2019 – Alkoholi ja huumeet. [Suomen virallinen tilasto, THL, Sosiaaliturva 2019](#).

Tigerstedt C, Mäkelä P & Warpenius K (2018): Millaisia haittoja juomisesta koi-
tuu muille kuin juojalle itselleen? Teoksessa Mäkelä P, Härkönen J, Lintonen T,
Tigerstedt C & Warpenius K (toim.). Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat
alkoholin käyttötavat. [THL, Teema 29](#).

Tilastokeskus (2019). Kuolemansyyt [verkojulkaisu], Suomen virallinen ti-
lasto (SVT). Päivitetty 16.12.2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu:
15.6.2020].

Torikka A, Kaltiala-Heino R, Luukkala T & Rimpelä A (2016). Trends in Alcohol
Use among Adolescents from 2000 to 2011: The Role of Socioeconomic Status
and Depression. Alcohol and Alcoholism 2016, 1-8.

Vorma H, Rotko T, Larivaara M, Kosloff A (2020). Kansallinen mielenterveys-
strategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. [Sosiaali- ja ter-
veysministeriön julkaisuja 6: 2020](#).

Vähänen M (2015). Tupakoinnin yhteiskunnalliset kustannukset ja niiden arvi-
ointimenetelmät. [THL, Raportti 15/2015](#).

Warpenius K (2002). Kuka ottaisi vastuun?: Ehkäisevän päihdetyön yhdyshen-
kilöverkoston perustamisen arviointi. Raportteja, Stakes: 270.

Warpenius K & Markkula J (2018). Ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tulevai-
suus kunnissa: Vuoden 2016 kuntakyselyn tuloksia. [THL, Raportti 9/2018](#).

Warpenius K, Markkula J & Mäkelä P (2018). Millaisia käsityksiä suomalaisilla
on alkoholinkäytön terveysriskeistä? Teoksessa Mäkelä P, Härkönen J, Lintonen
T, Tigerstedt C & Warpenius K (toim.). Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttu-
vat alkoholinkäyttötavat. [THL, Teema 29](#)

Liite 1. Laki ehkäisevä päihdetyön järjestämisestä (523/2015)

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 § Julkinen valta huolehtii tämän lain mukaisesti alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisystä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

2 § Tässä laissa tarkoitetaan: 1) päihteellä alkoholipitoisia aineita, huumausaineita sekä päihtymiseen käytettäviä lääkkeitä ja muita aineita; 2) ehkäisevällä päihdetyöllä toimintaa, jolla vähennetään päihteiden käyttöä ja päihteiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja. Mitä tässä laissa säädetään päihteistä, koskee myös tupakkatuotteita ja rahapelaamista.

3 § Ehkäisevän päihdetyön on perustuttava päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön ja hyviin käytäntöihin. Ehkäisevässä päihdetyössä tulee kiinnittää huomiota myös muille kuin päihteiden käyttäjille aiheutuviin haittoihin.

4 § Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kehittää ja ohjaa ehkäisevää päihdetyötä koko maassa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Aluehallintovirastot ohjaavat toimialueensa ehkäisevää päihdetyötä, suunnittelevat ja kehittävät sitä yhteistyössä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa sekä tukevat toimialueensa kuntia ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä.

5 § Kunta huolehtii ehkäisevän päihdetyön tarpeen mukaisesta organisoinnista alueellaan ja nimeää ehkäisevän päihdetyön tehtävistä vastaavan toimielimen. Toimielimen tehtävänä on:

1) huolehtia kunnan päihdeolojen seurannasta ja niitä koskevasta tiedotuksesta;

2) huolehtia siitä, että päihdehaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa tietoa tarjotaan yksityisille henkilöille ja koko väestölle;

3) lisätä ja tukea päihdehaittoja ehkäisevien toimien osaamista kaikissa kunnan tehtävissä;

4) esittää ja edistää ehkäisevän päihdetyön toimia kunnan hallinnossa, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, sivistys-, liikunta- ja nuorisotoimessa sekä elinkeinotoimessa;

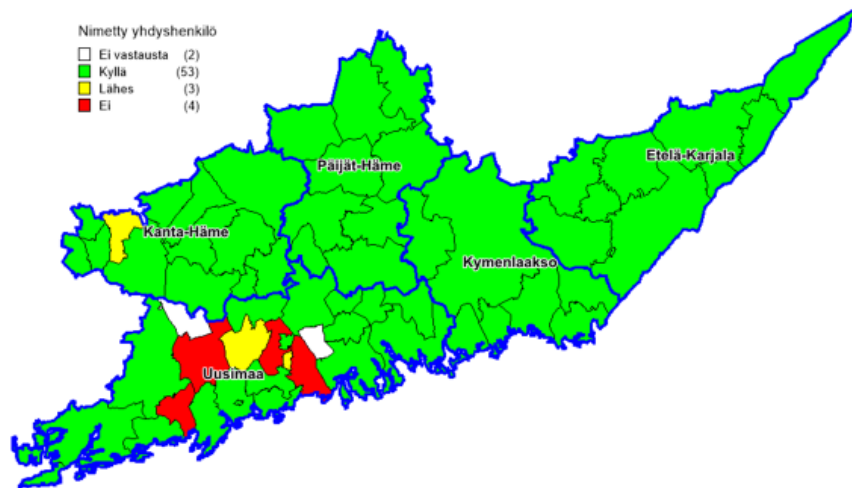
5) huolehtia siitä, että 4 kohdassa tarkoitettujen kunnan toimien sovitetaan yhteen poliisin, alkoholilain (1143/1994) ja tupakkalain (549/2016) noudattamisen valvonnan, elinkeinoelämän ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön osallistuvien yleishyödyllisten yhteisöjen ehkäisevään päihdetyöhön kuuluvien ja sitä tukevien toimien kanssa. (29.6.2016/553)

Kunnan ehkäisevään päihdetyöhön sovelletaan lisäksi, mitä terveydenhuoltolain (1326/2010) 11 ja 12 §:ssä säädetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä sitä koskevasta suunnittelusta ja raportoinnista.

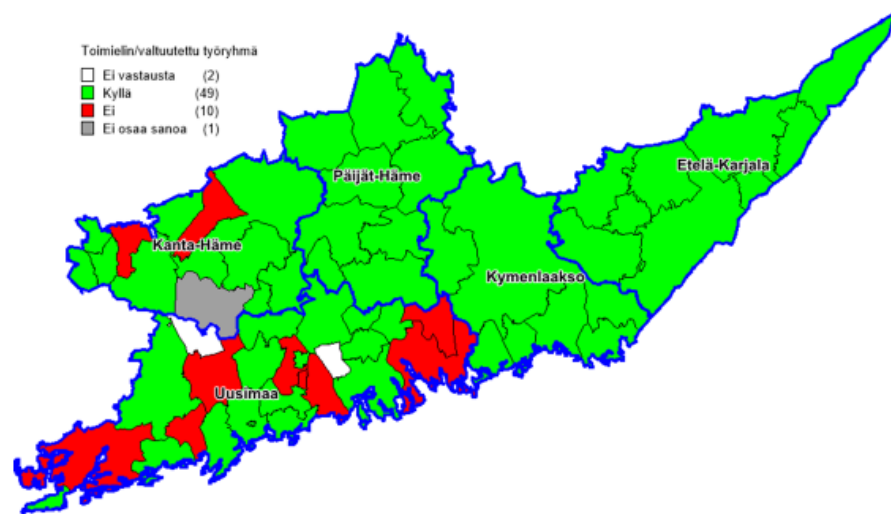
6 § Kunnan tulee ehkäisevän päihdetyön yhteydessä edistää asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia päihteiden aiheuttamien haittojen vähentämiseksi viranomaisyhteistyöllä, viranomaisille annettavilla lausunnoilla sekä kunnan omilla toimilla.

7 § Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 2015. Tällä lailla kumotaan raittiustyölaki (828/1982). HE 339/2014, StVM 53/2014, EV 365/2014 Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen: 29.6.2016/553: Tämä laki tulee voimaan 15 päivänä elokuuta 2016. HE 15/2016, StVM 7/2016, EV 83/2016

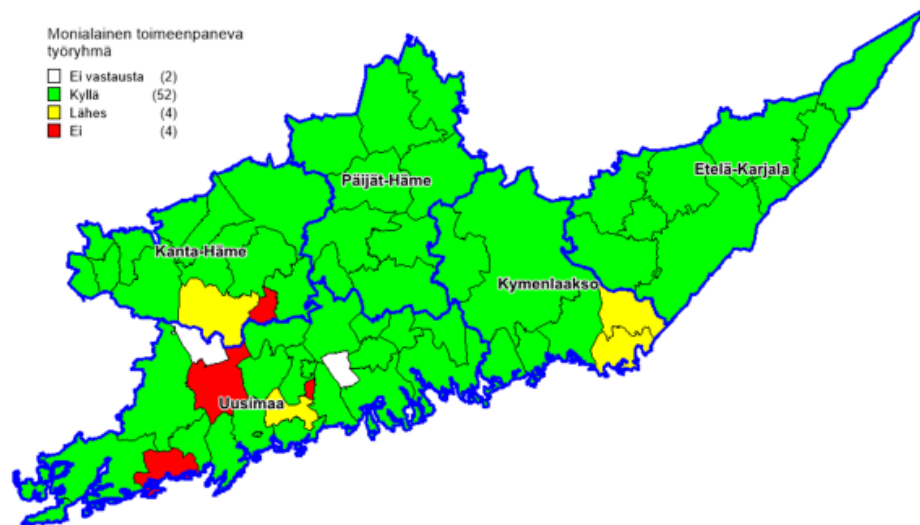
Liite 2. Ehkäisevän päihdetyön nimetty yhdys- henkilö Etelä-Suomen aluehallintoviraston toi- mialueella v. 2020.

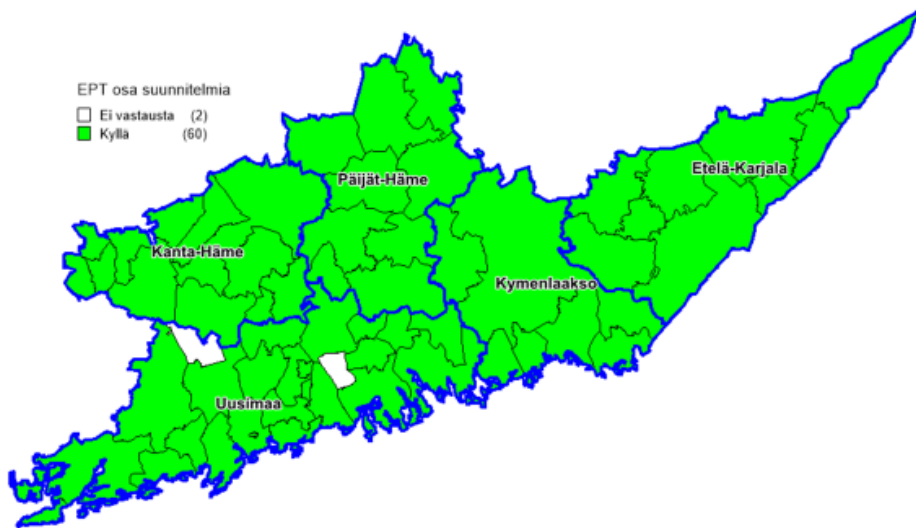
Liite 3. Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin ja tai toimielimen valtuuttama työryhmä Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella v. 2020.

Liite 4. Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella v. 2020.

Liite 5. Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma Etelä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella v. 2020

Etelä-Suomen aluehallintovirasto

Hämeenlinna

2020